ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΤΟΣ Β'. — ΤΟΜΟΣ Β'.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Α. ΚΟΛΛΑΡΑΚΗ ΚΑΙ Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ
— Κάτωθι τοῦ Δημαρχείου —
1889

Ἔτος Β'. Ἀριθμὸς 26.

ΑΝΑΠΛΑΣΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ διὰ τὸ ἐξωτερικὸν φρ. χρυσᾶ 10· διὰ τὸ ἐσωτερικὸν δραχμαὶ 10.
Πᾶς συνδρομητὴς θεωρεῖται καὶ μέλος τοῦ Συλλόγου ἀρωγὸν ἄνευ ἑτέρας ὑποχρεώσεως.

ΤΟ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ τοῦ Συλλόγου εἶνε ἐν τῇ συνοικίᾳ Πλάκας ἀρ. 5. παραπλεύρως τῇ Δημοτικῇ Σχολῇ τῇ ἐν τῇ ὁδῷ Ἀδριανοῦ.
Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

ΦΥΛΛΟΝ 15 ΜΑΪΟΥ 1889.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τὰ ἔσχατα τῆς Ἑλληνικῆς χριστιανικῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ Νικηφόρου Καλογερᾶ. — Ι. Σκαλτσούνη ὁ Chevreul. — Νπδ. Τὸ ζήτημα τοῦ κλήρου (Γ'.) Ὅρ πρὸς τὴν συντήρησιν. — Μιχ. Ι. Γαλαναῦ Ἡ ἐν Χριστῷ Ἀδελφότης. — Ἐπιστολὴ Ι. Σκαλτσούνη. — Δωρεαὶ ὑπὲρ τῆς «Ἀναπλάσεως». — Ἀλληλογραφία.

ΤΑ ΕΣΧΑΤΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΥΠΟ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΟΓΕΡΑ

Ὁ γνωστὸς Ἕλλην ἱεράρχης Νικηφόρος Καλογερᾶς, ἀσχολούμενος εἰς σπουδαιότατον ἐπιστημονικὸν ζήτημα, ἀνεχώρησε πρό τινων ἡμερῶν εἰς Μόσχαν, ἵνα ἐξερευνήσῃ τὰς ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς πόλεως ἐκείνης εὑρισκομένας ἀνεκδότους αὐθεντικὰς πηγάς. Ὡς δ' ἐξέθηκεν ἡμῖν, σκοπὸς τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ περιηγήσεως εἶναι ἡ ἀκριβεστέρα ἔρευνα τῆς τελευταίας πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἑκατονταετηρίδος καὶ ἡ διασάφησις τῶν τέως ἀνεξετάστων πολιτικῶν προγραμμάτων τῶν τότε ἀναδειχθέντων δύο τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡγετῶν· ἤτοι Μάρκου τοῦ Ἐφέσου καὶ Βησσαρίωνος Νικαίας, κατόπιν Καρδινάλεως. Τὸ θέμα, σπουδαῖον ὂν καθ' ἑαυτό, ἀποβαίνει σπουδαιότερον διὰ τὴν μέλλουσαν πορείαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, οὗ ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασις, ὡς δῆλον, δὲν ἀπετελέσθη ἔτι.

Οἱ δύο εἰρημένοι πολιτικοὶ ἄνδρες ἔσχον τὴν τόλμην νὰ τεθῶσιν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Γένους ἐν ἡμέραις, ὧν κρισιμωτέρας καὶ κινδυνωδεστέρας δὲν ἔχει νὰ δείξῃ ἡ μακροτάτη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἱστορία. Ἑκάτερος ἐξ αὐτῶν συνίστα τὰς ἑαυτοῦ ἀρχὰς εἰς τὸ καταποντιζόμενον Γένος ὡς τὰς σχετικῶς σωτηριωδεστέρας· ἑκάτερος συνεκέντρου περὶ ἑαυτὸν ἰσχυρότατον κόμμα, ὅπερ καὶ ἠκολούθει πιστῶς καὶ συνηγόρει θερμῶς ὑπὲρ τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ· καὶ ἑκάτερος μετ' ἴσης παρρησίας ἀνεφέρετο εἰς τὸ ἀδέκαστον τῆς ἱστορίας κριτήριον ἐν πεποιθήσει ὅτι τοῦτο ἔμελλε νὰ ἐξενέγκῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ψῆφον.

Τὸ τοῦ Βησσαρίωνος κόμμα περιελάμβανεν ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν τάξιν τῶν τότε λογίων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν· διότι τοῦ ἡγέτου τούτου αἱ ἀρχαὶ ἐφαίνοντο μᾶλλον στηριζόμεναι εἰς ὑπολογισμούς, οὓς αἱ σύγχρονοι περιστάσεις, διὰ τῆς πολιτικῆς φρονήσεως σταθμιζόμεναι, ἐδείκνυον σχετικῶς ὀρθοτέρους.

Τὸ δὲ κόμμα τοῦ Μάρκου ἀπετελεῖτο μᾶλλον ἐκ τῶν κατωτέρων στρωμάτων τοῦ λαοῦ, ὅστις ἠκολούθει τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, ὡς ἀνδρὸς οἱονεὶ θεοφορουμένου. Διότι εἰς περίστασιν, ὅτε ἐπέκειτο νὰ συντελεσθῇ τὸ ἀπαίσιον ἔργον τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ ἱστορικωτέρου τῶν Ἐθνῶν, ὁ Μάρκος τοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς πολιτικῆς φρονήσεως ὑπελάμβανε καὶ ἀπεκήρυττεν ὡς γελοίους, ἀπέδιδε δὲ πᾶν τὸ κῦρος εἰς τὸ κράτος τοῦ αἰσθήματος.

Ὥστε ἐν τῇ ἀπελπιστικωτάτῃ τοῦ Γένους καταστάσει ἡ κομματικὴ διαπάλη παρ' Ἕλλησι διεξήγετο μεταξὺ ἀρχῶν φρονήσεως καὶ ἀρχῶν αἰσθήματος καὶ μετὰ μακρὸν καὶ πεισματώδη ἀγῶνα αἱ τοῦ τελευταίου ἀρχαὶ κατίσχυσαν ἐντελῶς τῶν τῆς πρώτης.

Παρὰ τῇ νεκρικῇ κλίνῃ τοῦ Μάρκου καὶ κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ, τὰ λοίσθια πνέοντος, σημαιοφόρος τοῦ Κόμματος τούτου ἀνεκηρύχθη ὁ πολὺς Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, ὁ πρῶτος ἀπὸ τῆς ἁλώσεως Πατριάρχης καὶ Ἐθνάρχης. Οὗτος ἐνστερνισθεὶς ὁλοψύχως τὰς τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Μάρκου ἀρχὰς καὶ ταύτας πάσῃ δυνάμει ὑποστηρίξας, καὶ αὐτὸς κατ' αὐτὰς ἐπολιτεύθη, Ἐθνάρχης γενόμενος, καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ταύτας παρέδωκεν. Ἡ ὀρθοδοξία κατὰ Μάρκον ὑπῆρχεν ἡ σανίς, ἣν ὤφειλε νὰ ἐγκολπωθῇ πᾶς Ἕλλην, ῥιπτόμενος εἰς τὸ πέλαγος τῶν συμφορῶν. Πᾶς δὲ μὴ ὀρθόδοξος Ἕλλην ἐχαρακτηρίζετο ὁμοίως κατὰ τὰς τοῦ Μάρκου ἀρχάς, ὡς προωρισμένος εἰς καταισχύνην καὶ εἰς ἀπώλειαν.

Παραλαβοῦσα δ' ἡ Ἐκκλησία τὰς ἀρχὰς ταύτας παρὰ τοῦ Γενναδίου ἐποδηγέτησε κατ' αὐτὰς τὸ ἐν αἰχμαλωσίᾳ Γένος μέχρι τοῦ 1821. Ὅτι δὲ καθ' ἅπασαν τὴν μακρὰν ταύτην καὶ ὀδυνηρὰν περίοδον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπέβη πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ τὸ θρησκευτικώτερον τῶν Ἐθνῶν, τοῖς πᾶσι γνωστόν.

Ἀπὸ τοῦ 1830 ὅμως καὶ ἐφεξῆς τὸ Ἔθνος ἀπεσκίρτησεν ὁλοσχερῶς ἐκ τῶν ἀρχῶν, δι' ὧν ἐκυβερνᾶτο ἐπὶ τέσσαρας ὅλους αἰῶνας. Ἂν ἐν συνειδήσει ἔπραξε τοῦτο, ἢ ἀσκόπως καὶ ἀπροβουλεύτως, ἄλλο ζήτημα. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τῆς ἐντελοῦς ταύτης παρεκτροπῆς ὑπῆρξεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ἡ θεματοφύλαξ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Γενναδίου, ὠλιγωρήθη καὶ κατεφρονήθη οὐ μόνον ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ὑπάρχουσιν Ἕλληνες. Δὲν ἀντιλέγομεν, ὅτι εἰς τοῦτο ἐνδέχεται νὰ συνέδραμον καὶ ἄλλαι αἰτίαι. Ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς ἡ κυριωτέρα αἰτία φαίνεται ἡ ἑξῆς· ὅτι τὸ ἐλευθερωθὲν τμῆμα τοῦ ἔθνους ἀπὸ τοῦ 1830 καὶ ἐφεξῆς ἔπαθε φοβερὰν αὐταπάτην. Ἐξέλαβε δηλαδὴ τὸν προσορινὸν αὐτοῦ σταθμόν, ὡς τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τέρμα. Οὕτω δὲ καταφρονηθείσης ἐν αὐτῷ τῆς Ἐκκλησίας, μετεδόθη ἀνεπαισθήτως τὸ πνεῦμα τῆς περιφρονήσεως ταύτης καὶ εἰς τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας.

Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ καὶ τοῦτο· κατὰ παράδοξόν τινα σύμπτωσιν ὅπως τότε (βεβαίως πρὸς ὅλως διάφορον σκοπὸν) τὸ Κόμμα τοῦ Βησσαρίωνος ἀπήρτιζεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ λογιωτέρα τοῦ ἔθνους μερίς· οὕτω καὶ σήμερον παρατηρεῖται, ὅτι οἱ μᾶλλον συντελοῦντες (ἐν ἀγνοίᾳ βεβαίως) εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῶν ἀρχῶν τοῦ Μάρκου καὶ τοῦ Σχολαρίου, ὅ ἐστιν εἰς τὴν καταφρόνησιν τῆς Ἐκκλησίας, εἶνε ἡ μεγαλητέρα τάξις τῶν λογίων. Ἂν ἡ περίσσεια τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἢ ἡ πληθώρα τῆς δοκησισοφίας καὶ ἡμιμαθείας εἶνε τοῦ φαινομένου τούτου τὸ αἴτιον, ἂς ἐξετάσωσιν ἄλλοι· καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι, οἵτινες δύνανται νὰ ἀποδείξωσι μετὰ λόγου τοῦ παραδόξου τούτου λογικοῦ συνθέτου τὴν ἀλήθειαν· ὅτι δηλαδὴ ἐν τοῖς ἀφορῶσιν εἰς τὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως διδάγματα λογικεύονται μόνον τὰ δύο ἄκρα· ὅ ἐστιν ἡ ἀληθὴς ἐπιστημοσύνη καὶ ἡ ἁπλοϊκότης, οἰκτρῶς παραφερομένης καὶ παρεκτρεπομένης συνήθως τῆς ἐν τῷ μέσῳ κειμένης ἡμιμαθείας.

Ἐκ τῆς γενναίας καὶ ἐμβριθοῦς ἱστορικῆς συγγραφῆς τοῦ εὐπαιδεύτου ἱεράρχου δεῖγμα ἐκφέρομεν τόδε.

Ἐν ἡμέραις, ὧν χαλεπωτέρας ἡ ἱστορία δὲν ἔχει νὰ μνημονεύσῃ καθ' ἅπαντα τὸν μακρότατον ἱστορικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους βίον, ἠγέται αὐτοῦ ἀναφαίνονται ὁ Μάρκος καὶ ὁ Βησσαρίων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὁδός, ἣν ἑκάτερος τῶν ἀνδρῶν τούτων ὑπεδείκνυε τοῖς Ἕλλησιν, ὡδήγει εἰς τέρμα ὅλῳ καὶ παντὶ διάφορον, ἀνάγκη προηγουμένως νὰ γνωρίσωμεν πότερον, αὐτοὶ πρῶτοι, ἢ καὶ ἄλλοι σύγχρονοι, ἢ σχεδὸν σύγχρονοι διεμελέτησαν τὸ σοβαρώτατον τοῦτο θέμα· διότι ἡ τελευταία τοῦ ἐν Βυζαντίῳ ἑλληνικοῦ κράτους πεντηκονταετηρὶς διηνεκὴς ἦν ἀγωνία θανάτου καὶ τοὺς λογισμοὺς μικρῶν τε καὶ μεγάλων εἶχε διηνεκῶς μετεώρους τῆς ἀφεύκτου καταστροφῆς ὁ κίνδυνος. Ἡ προθεωρία αὕτη φαίνεται ἡμῖν τοσούτῳ μᾶλλον ἀναγκαία, καθόσον τὰ μάλιστα συντελεῖ εἰς τὸ κρῖναι ὀρθότερον περὶ τῆς εὐθύνης τῶν δύο τούτων Ἡγετῶν.

Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ τῶν τότε πολιτικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀνδρῶν ὁ βαθύτερον ἐγκύψας εἰς τὴν μελέτην περὶ τοῦ ὁποίαν ὤφειλε τὸ ἔθνος νὰ ὁδεύσῃ πορείαν μετὰ τὴν καταστροφὴν εὑρίσκομεν Ἰωσὴφ τὸν Βριέννιον, διὰ τοῦτο τοῦ ἀνδρὸς τούτου τὰς σκέψεις, ἐκ τῶν περισωθέντων αὐτοῦ συγγραμμάτων σταχυολογοῦντες, παρατιθέμεθα ἐνταῦθα ἐν τύπῳ πολιτικοῦ προγράμματος. Ἔχει δὲ τὸ πρᾶγμα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσι πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἰδέαι, ὧν πρὸς κατίσχυσιν ὁ Μάρκος μετὰ τοῦ Σχολαρίου καὶ ὁ Βησσαρίων τὸν μακρὸν καὶ δεινὸν πρὸς ἀλλήλους συνῆψαν ἀγῶνα.

Ἰωσὴφ τοῦ Βριεννίου γνῶμαι καὶ σκέψεις περὶ τοῦ ὁποίαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὤφειλε νὰ ὁδεύσῃ πορείαν μετὰ τὴν ὁλοσχερῆ τοῦ κράτους καταστροφήν, ἀναπόφευκτον οὖσαν.

Ἰωσὴφ ὁ Βριέννιος γέννημα καὶ θρέμμα ἦν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκ νεότητος ἐγένετο μοναχὸς καὶ ἐνεκαρτέρησε μέχρι γήρως ἐν τῇ τῶν μοναχῶν τάξει, τὰς ὑπεροχὰς τῶν ἀξιωμάτων ἐπιμελῶς ἀποφυγών. Ἐχρημάτισεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἐπιστημῶν διδάσκαλος καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς βασιλείας Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, οὗ ἦν εὐνοούμενος καὶ ἐπιστήθιος φίλος. Ἐδίδαξεν ἐπὶ ἔτη μακρὰ τὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ γράμματα, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν θεολογίαν, καὶ δὴ οὕτως, ὥστε ἐκ τῶν διδασκαλικῶν αὐτοῦ λαγόνων, καθάπερ ἐκ τοῦ τρωϊκοῦ ἵππου, πολλοὶ ἐξῆλθον ἄνδρες ἐπίσημοι, εἰς ἀκρότητα παιδείας ἐλάσαντες. Συνέγραψε συγγράμματα ἀριθμῷ τε πλεῖστα καὶ ποιότητι κάλλιστα. Ἀνώνυμος δέ τις συγγραφεύς, οὐ πολὺ ὕστερον τῶν χρόνων τοῦ Βριεννίου ἀκμάσας, περιγράφει ἡμῖν τὰ κατ' αὐτὸν ὧδε· «Οὗτος (ὁ Βριέννιος) ὁ τῶν διδασκάλων διδάσκαλος συνεγράψατο εἰς φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν οἴκοθεν βιβλία πολλά, πολλαχοῦ νῦν εὑρισκόμενα. Ἡρμήνευσε δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Λατίνων σοφίας καὶ γλώσσης εἰς τὴν ἑλληνικὴν πολλὰ βιβλία. Ῥητορικοὺς δὲ λόγους ἐν πᾶσιν εἴδεσιν ἀναριθμήτους σχεδὸν καὶ διαφόρου ἰδέας, ὧν βραχεῖς καὶ ὧδε καὶ ἐν Ἰταλίᾳ σώζονται, καὶ περὶ γραμματικῆς πολλὰ συνετάξατο. Πολλοὺς δὲ σοφωτάτους ἐν πᾶσιν ἐποίησε μαθητάς. Οἱ δὲ πάντες σχεδὸν οἱ μὲν πρὸ τῆς ἁλώσεως, οἱ δὲ ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Πατρίδος, οἱ δὲ μετ' αὐτὴν τεθνήκασιν. Οὐ μισθοῦ ταῦτο ποιῶν, ἀλλὰ καὶ οἴκοθεν αὐτοῖς πολλὰ φιλοτιμούμενος καὶ ἐκ βασιλέων σιτηρέσια αὐτοῖς τάττων, ἵνα δύναιντο σοφίας ἐπιμελεῖσθαι ἀπερισπάστως. Πολλὰ δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἠγωνίσατο. Πολλὰ δὲ προεῖπε καὶ συνεβούλευσεν αὐτοῖς πρὸ τῶν δεινῶν. Καὶ ἦν διδάσκαλος τῆς ἱερᾶς τῶν Χριστιανῶν θεολογίας διδάσκων ἐν τῷ Τρικλίνῳ τοῦ παλατίου ἐπὶ βασιλέως Μανουήλ, καὶ τῆς Συγκλήτου καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πόλεως παρούσης καὶ ἀκροωμένης, καὶ διδάσκαλος τῶν ἐπιστητῶν ἐκ βασιλέως κεχειροτονημένος (πρβ. Βριενν. τὰ εὑρεθέντα, ὑπὸ Εὐγ. τοῦ Βουλγαρ. τομ. Γ', σελ. ς'.) Ταῦτα τοῦ ἀνωνύμου συγγραφέως ἐπικυροῖ ὁ πολὺς Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, ὅστις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις μὲν μαθήσεσι τοῦ Βριεννίου μαθητὴς γενόμενος, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δόγματα ὁλοψύχως ἐνστερνισθείς, λαμπρὸν αὐτῷ πλέκει ἐγκώμιον ἐν τοῖσδε τοῖς ῥήμασιν. «Προστεθείσθω τῶν Πατέρων ἐκείνων ἀριθμῷ ὁ θαυμάσιος Ἰωσὴφ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν διαπρέψας καὶ βίῳ καὶ λόγῳ καὶ πολλὰ μὲν διδάξας κατὰ τὸ συμβαῖνον τῆς μνήμης, πλείω δὲ συγγεγραφώς . . . . καλῶν διδασκάλων ἄριστος μαθητὴς γεγονὼς καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἐν διδασκάλων τάξει γεγενημένος (ὅρα Σημείωμ. εἰς τὴν κατὰ τοῦ Βέκκου Σύν. παρὰ Δοσιθέῳ ἐν Τόμ. Ἀγάπης, σελ. 10)· ὁ Βριέννιος ἐστέλλετο συνεχῶς παρὰ τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν Ἀρχῶν εἰς διαφόρους ἀποστολάς, ἐν αἷς ἐπὶ συνέσει πάντοτε διακρινόμενος, μεγάλης τε καὶ πανδήμου ἠξιοῦτο φήμης ἐπὶ παιδείᾳ τε καὶ ἀρετῇ καὶ μάλιστα ἐπὶ ἐμπειρίᾳ τῶν τότε πολιτικῶν πραγμάτων. Ὅθεν ἡ γνώμη αὐτοῦ εἶχε βάρος καὶ αὐθεντίαν καὶ παρὰ τῷ λαῷ καὶ παρὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς καὶ πολιτικοῖς ἄρχουσι. «Σύ, εἰπόν ποτε οἱ τοῦ πάπα πρέσβεις ἐν Κωνσταντινουπόλει μετ' ἐκείνου συνδιαλεγόμενοι, σὺ πολὺς τὴν φήμην καὶ μέγας γενόμενος, πολλῶν εὐχὰς καὶ μεγάλων τρυγᾷς» (πρβ. Βριενν. τὰ εὑρεθέντα, Τομ. Α', σελ. 430)· ἐπὶ τεσσαράκοντα ὅλα ἔτη (1300—1340) ὁ Βριέννιος ὑπῆρξεν ὁ δημοφελέστερος τῶν συγχρόνων ῥητόρων (αὐτόθι Τομ. Α', σελ. μζ'.). Ὡμίλει εὐφραδῶς ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῆς ἁγίας

Σοφίας καὶ διελέγετο μετ' αἰμυλίας ἐν ταῖς τῶν ἀρίστων ὁμηγύρεσιν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς παρευρίσκετο συνεχῶς. Συνεκίνουν δὲ μάλιστα τοὺς πάντας κοινῶς ἐκεῖνοι τῶν λόγων αὐτοῦ, ὅσοι ἥπτοντο τοῦ φλογεροῦ τότε ζητήματος περὶ τοῦ τί ποιητέον μετὰ τὴν ὁλοσχερῆ καταστροφήν, ἣν ἐπικειμένην προεμήνυον αἱ πρὸς ἐκρηξιν ἕτοιμοι καταιγίδες. «Ἰδού, ἔλεγεν ὁ Βριέννιος, οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων ὑμῶν ὁρῶσί με διαμαρτυρόμενον καὶ τὰ ὑμέτερα ὦτα ἀνέωγε πρὸς τοὺς λόγους μου» (*Αὐτόθι σελ. 426*). Τὰ δὲ τῆς αὐτοῦ κρίσεως πορίσματα ἐν τῇ τοῦ σοβαρωτάτου ἐκείνου θέματος μελέτῃ, ὡς χρησμοὺς ἄντικρυς οἱ τοῦ Βυζαντίου πολῖται δεχόμενοι, «ὅ βούλει, ἔλεγον πρὸς αὐτόν, παρρησίᾳ ἐξάγγειλον, πάντες τῆς σῆς φωνῆς ἐκκρεμάμεθα» (*Αὐτόθι, σελ. 430*). Αὗται τοῦ Βριεννίου αἱ πολιτικαὶ γνῶμαι καὶ σκέψεις, αἱ τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει τοσοῦτον ἀσπάσιαι, διεδόθησαν καὶ εἰς κύκλους εὐρυτέρους διὰ τῆς διαδόσεως τῶν λόγων αὐτοῦ, οὓς κατὰ παράκλησιν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἐν τέλει ἐξέδωκεν ὁ ἴδιος συγγραφεὺς κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ (*Αὐτόθι, μζ'.*) Καὶ τοιοῦτος ἐν περιλήψει ἐγένετο ὁ ἀνήρ, οὗ τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα πρόκειται ἡμῖν εἰς ἔρευναν.

Βριεννίου περιγραφὴ τῆς συγχρόνου καταστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἵνα κρίνωμεν ὀρθῶς τὰς πολιτικὰς τοῦ ἀνδρὸς γνώμας, πρέπει τῆς συγχρόνου ἐθνικῆς καταστάσεως ἐναργὲς νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ ἀπεικόνισμα.

Μετὰ τὴν ἀνέλπιστον τῆς Κωνσταντινουπόλεως σωτηρίαν ἐκ τῆς ἐν ἔτει 1422 γενομένης φοβερᾶς τοῦ Σουλτάνου Ἀμουράτου πολιορκίας (*ὅρ. ἀνωτερ. σελ. 80*) ὁ Βριέννιος προέτρεπε τοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατοίκους εἰς εὐχαριστίαν τῆς Θεομήτορος, ἧς τῇ θείᾳ προστασίᾳ ἀνατεθειμένη ἦν ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως αὐτῆς ἡ βασιλεύουσα πόλις (*Τόμ. Β', σελ. 273 καὶ Τόμ. Γ'. σελ. 406. «Παρίστανται τῷ θρόνῳ τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς ὑψίστοις καὶ ἱκετεύουσιν, ὥστε ταύτην (τὴν βασιλεύουσαν πόλιν) ἀνάλωτον μεῖναι μέχρι τῆς κρίσεως . . . καὶ οἱ τριακόσιοι δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόροι Πατέρες, οἱ λειτουργήσαντες ἅμα καὶ ἀφιερώσαντες τὴν πόλιν ταύτην τῇ Θεοτόκῳ»*). Ἀλλὰ πρὸς τῇ ἐξ ὕψους ἀρωγῇ ἔπρεπε κατ' αὐτὸν πάσῃ δυνάμει νὰ ἐργασθῶσι καὶ οὗτοι εἰς ἰδίαν ἄμυναν κατὰ τὸ «σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει». Ὅθεν ἐν λόγῳ θερμοτάτης φιλοπατρίας ἀναμέστῳ, ὃν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξεφώνησεν ἐν τῷ παλατίῳ, παρόντων πάντων τῶν ἐν τέλει, παρώτρυνεν ὁ Βριέννιος τοὺς Κωνσταντινουπολίτας εἰς κοινὸν ἔρανον ὑπὲρ ἀνακαινίσεως τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Καὶ δὴ ταύτης τὰ καλὰ καὶ σεμνὰ περιπαθῶς ἐξυμνήσας καὶ τὰς ὡραιότητας καὶ τὰ λοιπὰ φυσικὰ ἐκθειάσας θέλγητρα, εἶτα προστίθησιν· «ἡ οὕτω καὶ μεγάλη καὶ καλὴ ἐξαίρετος πόλις, τείχει καὶ πύργοις κυκλουμένη σαθροῖς, δεῖται τῆς παρ' ἡμῶν ἀνακαινίσεως, οἷά τις μήτηρ δι' ἔξωρον ἡλικίαν τῆς ἐκ τῶν οἰκείων τέκνων γηροκομίας αὐτῆς. Διά τοι τοῦτο συνδράμωμεν πάντες, παρακαλῶ, σπεύσωμεν ὅλῳ ποδί, ποιησώμεθα ἔρανον, ὑποστηρίξωμεν ἤδη γεγηρακυῖαν καὶ συμπίπτουσαν ἡμῶν τὴν μητέρα. Δῶμεν αὐτῇ χεῖρα πιπτούσῃ διὰ τὸν χρόνον. Ἀποδῶμεν αὐτῇ τὰ θρεπτήρια ἐν τῷ γήρᾳ· τούτου γὰρ χάριν ἡμᾶς εἰς τόδε παρήγαγε καὶ ἡλικίας καὶ γνώσεως καὶ παιδεύσεως» (*Αὐτόθι, σελ. 276*). Ἀλλ' ὅτι τοῦ Ἀμουράτου ἡ ἀκατάσχετος φορὰ πᾶσαν οἱανδήποτε ἐργασίαν τῶν ἑλλήνων πρὸς ἄμυναν ἐμελλεν οὕτω νὰ παρασύρῃ, ὡς ὁ δρμητικὸς χείμαρρος τὰ ἀσθενέστατα τῶν προχωμάτων, τοῦτο τοῖς πᾶσιν ἦν προφανὲς καὶ προφανέστερον ἔτι ὅτι τὸ Κράτος γοργῷ τῷ βήματι προὔβαινεν εἰς τὴν μοιραίαν διάλυσιν. Ἑπομένως τὸ τί ποιητέον μετὰ τὴν ἐπικειμένην γενικὴν καταστροφὴν τοῦτο ἦν πάσης ἄλλης μερίμνης τὸ ἐπικρατέστερον. Τοῦ δὲ Βριεννίου, τοῦ ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἰς ἔρευναν τοῦ ζητήματος τούτου ἐγκύψαντος, τοὺς τρόπους τότε μόνον δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν προσηκόντως, ὅταν τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων καλῶς ἐννοήσωμεν τὴν ἀπέλπιδα κατάστασιν. Τύχῃ δ' ἀγαθῇ εὑρίσκομεν ἐν τοῖς πονήμασιν αὐτοῦ περιγραφὴν τῆς καταστάσεως ταύτης τοιαύτην, οἵα παρ' οὐδενὶ τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετηρίδα πρὸ τῆς ἁλώσεως ἀκμασάντων συγγραφέων εὕρηται. Ἐν αὐτῇ ὁ Βριέννιος, καίπερ ἐκ φιλοπατρίας ἀλγῶν καὶ ὑφ' ὀδύνης ἀναστελλόμενος (*Τόμ. Β', σελ. 246. «Διὰ δὲ ταῦτα πάντα προτιμοτέραν τοῦ λόγου τὴν σιωπὴν ἐτιθέμην . . . ὅτι τὰ περιστοιχίσαντα τὸ ἡμέτερον γένος δεινὰ δάκνει μου τὴν καρδίαν, συγχέει τὸν νοῦν καὶ ὀδυνᾷ τὴν ψυχήν»*), γράφει ὅμως ἐν ψυχραιμίᾳ τῆς τότε καταστάσεως τὴν εἰκόνα, ἧς ἡ θέα καὶ σήμερον ἔτι μετὰ πέντε σχεδὸν αἰώνων παρέλευσιν φρίκην ἡμῖν προξενεῖ καὶ ἔκπληξιν, ὡς ἀναπαριστῶσα ἀνεπιτήδευτον τὴν ἀλήθειαν. Ἔτι πρὸς τούτοις ἔχει καὶ ταύτην τὴν σπουδαιότητα ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος περιγραφή, ὅτι συνεξέδωκε ταύτην ὁ συγγραφεὺς ἄλλοις τισὶ τῶν ἑαυτοῦ πονημάτων ἐν Κρήτῃ (*1423*), ἔνθα ἐπὶ ἐκκλησιαστικῇ ἀποστολῇ ἐπεδήμει, καὶ χάριν τῶν Κρητῶν (*ὅρ. τόμ. Γ', σελ. 115*) ἀπήγγειλε δὲ κατόπιν τῷ *1424*, ὡς ἔστιν εἰκάσαι, ἐν τῷ Βασιλικῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Παλατίῳ, παρόντων τῶν βασιλέων Μανουὴλ καὶ Ἰωάννου τῶν Παλαιολόγων, τῶν ἐν τέλει καὶ τῆς συνελεύσεως τῶν ἐξαιρέτων τοῦ Γένους καὶ τῆς πρωτευούσης (*ὅρ. τόμ. Β', σελ. 246*). Τούτων δὲ πάντων ἕνεκα τὴν «τῶν ἐπιτεθέντων ἡμῖν δεινῶν» (*οὕτως ἐπιγράφει τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος περιγραφὴν ὁ Βριέννιος ὅρ. τόμ. Γ', σελ. 115*) τραγῳδίαν καταχωρίζομεν ἐνταῦθα ὁλόκληρον, ἵνα ἀμείωτος μεταδοθῇ αὐτῆς ἡ δύναμις.

«Τὰ περιστοιχίσαντα τὸ ἡμέτερον Γένος δεινά, ὡς ἐν τύπῳ, τοιαῦτά ἐστιν, ὡς ὁρῶμεν· ὅτι οἱ ἄρτι καιροὶ χαλεποὶ ὑπὲρ ἅπαντας· πονηραὶ αἱ ἡμέραι· τῶν χρόνων τὰ τέλη· τὸ γῆρας τοῦ κόσμου· ἡ ἐκθυμία τοῦ Σύμπαντος· ὅτι ὀλίγη, σφαλερὰ καὶ πικρίας ἀνάμεστος ἡμῶν ἡ ζωὴ καὶ κακῶν θαλάσσαις ὑπέραντλος. Ἰδοὺ γὰρ οἱ γειτονοῦντες ἐχθροί· οἱ φιλιούμενοι ἄπιστοι· οἱ συνοικοῦντες κλοπεῖς· οἱ υἱοὶ ἀπειθεῖς καὶ οἱ ἁπλῶς συγγενεῖς ἄπιστοι. Οἱ ἕτοιμοι τοῖς ἡμετέροις κακοῖς ἐφησθῆναι, πολλοί· οἱ ἐπιβουλεύοντες πλείονες· οἱ διώκοντες ἡμᾶς καὶ τιτρώσκοντες πλεῖστοι καὶ πολλαχόθεν· ὁ συμφευξούμενος δὲ καὶ συναλγήσων ἡμῖν, τυλμῶ λέγειν, οὐδαμόθεν οὐδείς. Διεσκορπίσθημεν διασπαρέντες πάσαις ταῖς τῆς γῆς βασιλείαις, καὶ ἄρχουσιν ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἄρχομεν· καὶ τὴν χώραν ἡμῶν ἀλλότριοι κατεσθίουσι καὶ οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν. Αἱ νεάνιδες τοῦ Γένους ἡμῶν καὶ οἱ νεανίσκοι ἑτέροις ἔθνεσι δεδομένοι, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν τὴν ἡμέραν ὅλην βλέπουσιν εἰς αὐτὰ καὶ ἡ χεὶρ ἡμῶν οὐκ ἰσχύει. Ἀλλὰ καρδία ἀθυμοῦσα πρὸς ταῦτα δέδοται μόνον ἡμῖν καὶ ἐκλείποντες ὀφθαλμοὶ καὶ τηκομένη ψυχὴ πράγματα ἐπὶ πράγμασι· μέριμναι ἐπὶ φροντίσι καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι πανταχοῦ. Ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς, ἐξέλιπε στοχαστής, οὐχ εὕρηται φρόνιμος· παρῆχθη πάλαι σοφός, οὐκ ἔστιν ὁ συνιών, οὐκ ἔστιν ὁ διορθούμενος, ὁ ἐπιστρέφων οὐκ ἔστιν· ὁλόσωμος ἡ πληγή, ἡ νόσος καθολική, χαλεπὸν τὸ τραῦμα, ἀπαραμύθητος ἡ συμφορὰ καὶ παρακλήσεως ἁπάσης μείζων. Καταπεφρόνηται τὰ τῆς ἐκκλησίας· διέφθαρται τὰ τῆς βασιλείας· διενοχλεῖται τὰ πάρω· συγχεῖται δὲ τὰ ἐγγύς· τὰ ἄνω κάτω καὶ τὰ κάτω γίνεται ἄνω· διώκεται τὰ χριστιανῶν· ἀνθεῖ τὰ τῶν ἀσεβῶν. Ἔνθεν Ἀγαρηνοὶ διώκουσιν ἡμᾶς· ἐκεῖθεν Σκῦθαι λυμαίνονται. Ἀπὸ δυσμῶν Ἰσραηλῖται τρυγῶσι καὶ Πέρσαι ἐξ ἀνατολῶν ἐκριζοῦσι· τὸν δράκοντα φεύγομεν καὶ βασιλίσκῳ συναντῶμεν. Ἀποδιδράσκομεν λέοντα καὶ τῇ ἄρκτῳ προσπίπτομεν· ὁ τὸν θάνατον ἐκφυγὼν περιπίπτει δουλείᾳ καὶ ὁ τῆς δουλείας ἀπαλλαγεὶς τῇ σφαγῇ παραδίδοται. Ὅπῃ δ' ἂν καὶ ὅτε ναυμαχίαι τε καὶ πεζομαχίαι, ἢ λεηλασίαι τε καὶ μετοικεσίαι γένονται, μέρος ἡμῶν φθείρειν πάντως ἀκούονται. Τὸ ἀθροισθὲν ἐν οἰκίᾳ σκορπίζει φθόνος καὶ τὸ σκορπισθὲν ἡμῶν ἐπὶ κέρδει ἁρπάζει λῃστής. Τὸ διαδρὰν τὴν πολιορκίαν ἐπόντισε θάλασσα καὶ τὸ τὸν βυθὸν ἐκφυγὸν εἰς τὰς τῶν ἐχθρῶν ἐνέπεσε χεῖρας. Ἔτι ἐψύγη τὰ ἀγαθά, ἐφύη τὰ λυπηρά. Παρῴχηκε τὰ ἡμέτερα καὶ τὰ ἀλλότρια ἐλήλυθε. Παραναλώθημεν, ἀπολώλαμεν, διαπεφωνήκαμεν καί, ὡς τραυματίαι ἤδη καὶ παραπλῆγες, ἡμῶν αὐτῶν ἔξω γεγόναμεν. Βιαστική τις τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων παραχώρησις ἐπὶ τὰ χείρω καὶ διαρκής. Τῶν χθὲς καὶ ἔναγχος ἀμείνω ἐθῶν καὶ ἰδιωμάτων, σήμερον οὐδ' ἴχνος εἰδέναι ἐστί. Καὶ τὰ πέρυσι βέλτιστα τῶν ἠθῶν οὐδαμοῦ δίδωσι τὸ ἐφέτος ὁρᾶν. Διὰ μέσου δὲ τούτου κἀκείνου ταῦτα τοσοῦτον μενήλλακται, ὅσον οὐδὲν λέγειν ἰσχύς. Καὶ ὡς ἐστὶν ἐκ τῶν πραγμάτων εἰκάσαι, ἐπ' ἀκανθῶν κείμεθα, ἐπὶ κρημνῶν ἱστάμεθα, ἐπ' ὄφεων βηματίζομεν καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων περιπατοῦμεν. Καθωρινοὶ πόλεμοι, ἀνδραποδισμοί, σφαγαί, λιμοί, πνιγμοί, στενοχωρίαι οὐ φορηταί· ἀπώλειαι μυρίαι κύκλῳ καὶ πανταχόθεν ἡ τοῦ Θεοῦ ὀργὴ ἀφικνεῖται. Ἡμεῖς δ' ὡς μηδενὸς

καινοῦ γινομένου, ἀναλγήτως διακείμεθα. Ἀλλὰ τίς ἄρα σοφὸς ἐκτραγῳδήσει, ὡς χρή, τὰ ἡμέτερα; πάντα γὰρ ὑπερβέβηκε θρῆνον καὶ παντὸς ταῦτα κατακαυχᾶται ὀλοφυρμοῦ.»

CHEVREUL (1)

La Physique nouvelle est la proclamation de l' Univers invisible.
(Flammarion.—Etoiles et atomes.—1886)

Κατὰ τὸν μῆνα Αὔγουστον τοῦ παρελθόντος ἔτους ἡ Γαλλία ἐπανηγύριζε τὴν ἐπέτειον τῆς γεννήσεως τοῦ καθηγητοῦ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ διευθυντοῦ τοῦ φυσιολογικοῦ μουσείου, Chevreul, *συμπληροῦντος τὸ ἑκατοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του.*

Οὐδέποτε ἄλλοτε καὶ ἐν οὐδεμιᾷ χώρᾳ σοφὸς ἢ ἐπιστήμων ἠξιώθη, ζῶν ἔτι, τιμῶν οἵας ἡ Γαλλία καὶ ἅπας ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος ἀπένειμον εἰς τὸν ἔνδοξον πρεσβύτην. Μετέσχον τῆς πανηγύρεως ἡ Κυβέρνησις τῆς Δημοκρατίας, τὸ Ἰνστιτοῦτον τῆς Γαλλίας, αἱ Ἀκαδημίαι, οἱ σύλλογοι τοῦ τύπου καὶ τῶν τεχνῶν καὶ πλεῖστα τῶν εὐρωπαϊκῶν φυσιολογικῶν ἱδρυμάτων καὶ ἐπιστημονικῶν σωματείων.

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ἐργαζόμενος καὶ διδάσκων, ἀναδιφῶν δὲ τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ συντείνας διὰ τῶν ἀνακαλύψεών του, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, *εἰς τὴν πρόοδον τῶν πειραματικῶν ἐπιστημῶν,* ὁ Chevreul *ἀκολουθεῖ καὶ σήμερον ἔτι ἐργαζόμενος ἐντὸς τοῦ φυσιολογικοῦ μουσείου, συμπληρώσας μὲν τὸ ἑκατοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, διατηρῶν δὲ ἀκμαίας τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις καὶ πάντοτε μελετῶν ὡς ὁ ἀπλούστατος τῶν μαθητευομένων. «Ὁ πρεσβύτερος τῶν μαθητῶν» οὕτω καλεῖται καὶ οὕτω προσαγορεύεται καὶ νῦν ἔτι ὁ πρεσβύτερος τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης.*

Τὴν 30ὴν Αὐγούστου 1886 ἡ ἐφημερὶς τῆς Δημοκρατίας ἐδημοσίευσε τὸ πρόγραμμα τῆς ἐπισήμου κυβερνητικῆς τελετῆς ὡς ἑξῆς:

«Ἡ ἐγκαινίασις τῆς προτομῆς τοῦ Chevreul *γίνεται ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν καλῶν τεχνῶν τὴν 2αν ὥραν τῆς 31ης Αὐγούστου ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Μουσείου.»*

«Τὸ ἑσπέρας θέλει δοθῇ γεῦμα εἰς τὸ Hôtel de la Ville *καὶ μεγάλη φιλολογικὴ καὶ τεχνικὴ πανήγυρις.»*

«Οἱ γερουσιασταί, οἱ βουλευταί, τὰ μέλη τοῦ Ἀκυρωτικοῦ καὶ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, ὡς καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν στρατοῦ, θέλουν παρευρεθῆ εἰς τὴν ἑορτήν.»

Καὶ τοῦτο μὲν ἦτο τὸ κυβερνητικὸν πρόγραμμα, ἀλλὰ σπουδαιότερα ἦσαν τὰ ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν καὶ ἰδιωτικῶν σωματείων γενόμενα, αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις, αἱ ἐνώπιον τοῦ πανηγυριζομένου παρατάξεις τῶν μελῶν διαφόρων ἑταιριῶν καὶ τὰ προσφωνήματα τῶν προέδρων, αἱ λαμπαδηφορίαι καὶ τὰ συμπόσια διαρκέσαντα τρεῖς ἡμέρας. Πανηγυρικοὺς λόγους ἀπήγγειλον διάφοροι, ἐν οἷς καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Βουλῆς Floquet.

Καθ' ἣν ἐποχὴν τινὲς τῶν ἰατρῶν καὶ ἄλλων θεραπόντων τῶν φυσιολογικῶν μελετῶν μᾶς διδάσκουσιν ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν συμβαδίζει μὲ τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, δὲν εἶνε ἄρά γε τοῦ κόπου ἀντάξιον νὰ γνωρίσωμεν τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας τοῦ σοφοῦ τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος;

Πρὸς ὁρισμὸν τῶν θρησκευτικῶν τοῦ Chevreul *πεποιθήσεων δὲν ἔχομεν εὐτυχῶς ἁπλᾶς νύξεις ἢ ἐκδηλώσεις ἢ τεκμήρια δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπιβαλλόμενα ἐκ κοινωνικῶν περιστάσεων ἢ ὡς ἁπλᾶ σεβασμοῦ δείγματα πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν θρησκευμα. Ἐπειδή, τρόπον τινά, ὁ σοφὸς καθηγητὴς εἰς τὸ σπουδαιότερον τῶν συγγραμμάτων του, «Ἱστορία τῶν χημικῶν γνώσεων,» ἐξετάζει ὑπὸ ὅλως ἐπιστημονικὴν καὶ πειραματικὴν ἔποψιν τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ οὐσίας τῶν ὄντων, μεθ' οὗ συνδέεται τὸ ὑλιστικὸν σύστημα. Δὲν θὰ συνοψίσω ἐνταῦθα πάντα τὰ ἐπιχειρήματα καὶ τοὺς σοφοὺς συλλογισμοὺς τοῦ σοφοῦ τοῦ αἰῶνος, ἀλλὰ θὰ διατυπώσω ἐν ὀλίγοις τὰ συμπεράσματα τῆς μακρᾶς καὶ ἐκτενοῦς συζητήσεως τῆς περιεχομένης ἐν τῷ Ε' βιβλίῳ τοῦ προμνησθέντος συγγράμματος.*

Ὁ Chevreul *εἶνε ὁ μέγας ὑπέρμαχος τῆς ἐφαρμογῆς τῆς πειραματικῆς μεθόδου ἐπὶ παντὸς ἐπιστημονικοῦ ζητήματος. Αἱ θετικαὶ καὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἰδίως δὲν πρέπει ν' ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τῆς πείρας καὶ τῆς παρατηρήσεως πρὸς ἀκρίβωσιν καὶ ὁρισμὸν τῶν νόμων τῆς φύσεως, ὡς ἐκ τούτου δὲ πᾶν ζήτημα ὁρῶν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρώτην τῶν ὄντων ἐμφάνισιν διαφεύγει τὴν ἀρμοδιότητα τῶν φυσικῶν καὶ φυσιολογικῶν ἐπιστημῶν. Ἀλλ' ἐὰν ὑπερπηδῶντες τὴν ἀρμοδιότητά μας θελήσωμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν τὴν πειραματικὴν μέθοδον ἐπὶ τῶν αἰωνίων προβλημάτων περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων καὶ τῆς ζωῆς, θὰ φθάσωμεν εἰς συμπεράσματα σύμφωνα πρὸς τὰς περὶ δημιουργίας θρησκευτικὰς δοξασίας.*

Οἱ ὑλισταί, ἑξακολουθεῖ λέγων ὁ Chevreul, *φρονοῦντες ὅτι συμμορφοῦνται πρὸς τὴν πειραματικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν μέθοδον ἀρνούμενοι τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ, πλανῶνται οἰκτρὰν πλάνην. Ὁ ἄθεος προσβεύει ὅτι ἐκτὸς τῆς ὕλης καὶ τῶν δυνάμεων αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει. Ἔστω αὕτη ἡ πεποίθησίς του. Ἀλλ' ἡ πεποίθησις αὕτη εἶνε ἁπλῆ ὑπόθεσις οὐδὲν ἔχουσα ἐπιστημονικὸν κῦρος, ἀθετοῦσα δὲ καὶ παραβιάζουσα πάντας τοὺς κανόνας τῆς πειραματικῆς μεθόδου. Ὁ λέγων, ὑπάρχει ἓν πρῶτον Νοητὸν καὶ παντοδύναμον καὶ ἀπόλυτον Αἴτιον ἐξ οὗ παρήχθη ὁ κόσμος καὶ ἡ ζωὴ καὶ ὁ νοῦς, ἐφαρμόζει τὴν πειραματικὴν μέθοδον, καθότι ἐκ τῆς πείρας ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ παραγόμενον περιέχεται πάντοτε, ἐν δυνάμει, εἰς τὸ ἐξ οὗ παρήχθη. Ἀλλ' ὁ φρονῶν ὅτι ἡ ζωὴ παρήχθη ἐκ τῆς νεκρᾶς ὕλης διὰ τῆς λειτουργίας τῶν μηχανικῶν νόμων καὶ ὅτι ὁ νοῦς καὶ ἡ βούλησις καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς θελήσεως παρήχθησαν ἐξ ὄντων καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας νόμων ἀποτελούντων ἄρνησιν ζωτικότητος, ἄρνησιν πνευματικότητος καὶ αὐτοκινήσεως καὶ ἑκουσιότητος καὶ ἐλευθέρας δράσεως, ἀθετεῖ καὶ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς πειραματικῆς μεθόδου. Οἱ θαυμάσιοι καὶ ἀνεξήγητοι τρόποι τῆς συντηρήσεως καὶ μεταδόσεως τῆς ζωῆς, τὰ θαυμάσια τῶν ἐνστίκτων φαινόμενα, αἱ ἁρμονίαι διαφόρων καὶ ὅλως κεχωρισμένων ἀνεξαρτήτων ὄντων, τὰ θαύματα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως ἀνατρέπουσι πᾶσαν ὑπόθεσιν ὑλιστικοῦ καὶ μηχανικοῦ αἰτίου. «Εἰς τὰς σκέψεις ταύτας μὲ ὁδηγεῖ ἡ πειραματικὴ μέθοδος ἡ λαμβάνουσα τὴν ἀφετηρίαν αὐτῆς ἀπὸ τὸ γεγονὸς καὶ ἀπὸ τὸ φαινόμενον, ἀνατρέχουσα δὲ δι' αὐτῶν καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων εἰς τὸ αἴτιον. Τὴν μέθοδον ταύτην ἐφαρμόζων ἐπὶ ἑνὸς ὠροδείκτου ἢ ἄλλης μηχανῆς συμπεραίνω ὅτι κατεσκευάσθη διὰ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ ἐφευρέσεως. Μελετῶν δὲ τοὺς χαρακτῆρας τῆς ζωῆς, τῶν ἐνστίκτων, τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, τοῦ ἠθικοῦ συναισθήματος καὶ τῶν λογικῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων ἀναβιβάζομαι εἰς τὸ ὕψος Σοφίας καὶ Δυνάμεως ὑπερτέρας καὶ ἀνεξαρτήτου τῶν νόμων τοῦ ἀπτοῦ καὶ ὑλικοῦ κόσμου.»*

Ὁ ἀναγινώσκων τὰς μακρὰς σελίδας, ἃς ἀφιέρωσεν ὁ διάσημος ἀνὴρ ἐπὶ τῶν περὶ δημιουργίας πεποιθήσεων, ὁ σταθμίζων τὸ ἀκατάμαχητον καὶ ἀκατάβλητον τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ σκέψεων καὶ ἐπιχειρημάτων καὶ ἀναλογιζόμενος ὅτι τοιαύτης συζητήσεως ἐπελήφθη ἐν συγγράμματι ἐν ᾧ δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοιούτου θέματος, θὰ πεισθῇ βεβαίως ὅτι ὁ Chevreul *ἐξεδήλωσεν ἀκραδάντους καὶ ἐνδομύχους πεποιθήσεις, οἵας διετήρησε καθ' ὅλον τὸν βίον καί ἀνωμολόγησεν ἐνώπιον καὶ αὐτῆς τῆς Κυβερνήσεως τῆς Δημοκρατίας καὶ τῶν πανηγυριστῶν αὐτοῦ τῶν προσβευόντων διάφορα καὶ ἀντίθετα φρονήματα.*

Ἐν ἄλλοις χρόνοις καὶ ἐν ἄλλαις ἐποχαῖς τὸ συμφέρον ὑπηγόρευε τὴν ὑπόκρυψιν παντὸς κατὰ τῆς θρησκείας ἀσεβοῦς φρονήματος. Ἀλλὰ σήμερον, ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι τοὐλάχιστον καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ἡ ἀπροκάλυπτος ἐκδήλωσις θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καταδεινύει τὸ ἐνδόμυχον καὶ στερρὸν καὶ ἀκράδαντον τοῦ φρονήματος.

Ὁ Chevreul *δὲν εἶνε ἁπλῶς θεϊστής, ἀλλὰ καὶ πιστὸς καὶ εὐσεβὴς χριστιανός. Γνοὺς ὅτι τινὲς τῶν πανηγυριστῶν του τῷ ἀπέδωκαν ἰδέας μὴ συμβιβαζομένας πρὸς τὰς χριστιανικὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις δὲν ἐσιώπησεν, ἀλλὰ καὶ διεμαρτυρήθη καὶ ἐδημοσίευσε τὴν ἑπομένην ἐπιστολήν.*

Ἐν Παρισίοις, τὴν 5 Σεπτεμβρίου 1886.

Κύριε Montravel,

«Ἀπαντῶ εἰς τὴν ἐπιστολήν σου ἣς μὲ ἐτι-

(1) *Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ Κ. Σκόκου, ἀναδημοσιεύομεν δὲ ἐπὶ τῇ πρό τινος συμβάσῃ τελευτῇ τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονος. Τὴν μελέτην ταύτην, ἐν ᾗ ἐκτίθενται αἱ θρησκευτικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ πεποιθήσεις ἑνὸς τῶν ὑψίστων ἀντιπροσώπων τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης, συνιστῶμεν ἰδίᾳ εἰς ἐκείνους τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστημόνων (;), οἵτινες μετὰ πολλῆς εὐχερείας ἀποφαίνονται ὅτι τοιαύτας ἰδέας οὐδὲ προσοχῆς κἂν ἀξιοῖ σήμερον ἡ ἐπιστήμη. (!!!)*

μήσατε. Σεῖς διετυπώσατε ἀκριβῶς τὸ φρόνημά μου. Ὡς ἐκ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ζῶμεν καὶ ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας μου πολλάκις μοὶ ἀποδίδουσιν ἀρχὰς τὰς ὁποίας οὔτε ἐξέφρασα οὔτε πρεσβεύω.

«Εἶμὶ ἁπλοῦς ἐπιστήμων. Οἱ γνωρίζοντές με ἠξεύρουν ὅτι ἐγεννήθην, ἔζησα καὶ θ' ἀποθάνω εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν.

«Δέχθητε τὰς εὐχαριστίας μου καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐξαιρέτου ὑπολήψεως μου.»

E. Chevreul.

Ὁ εὐσεβὴς καθηγητὴς δὲν περιορίζεται διὰ τῶν συγγραμμάτων καὶ ἐπιστολῶν καὶ διδασκαλιῶν του νὰ ἐκδηλοῖ τὰς χριστιανικὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν σπουδαίων ἔργων καὶ φροντίδων του ἐπιτελεῖ καὶ τὰ καθήκοντα τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας. Κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς πανηγύρεως ἐδημοσιεύθη τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον. Ἐσπέραν τινὰ εἰσελθὼν ὁ ἐφημέριος τοῦ Dourdan *εἰς τὸν ναὸν τοῦ χωρίου εἶδε κύριόν τινα μόνον γονυπετῆ καὶ ἐπὶ πολλὴν ὥραν προσευχόμενον. Παραμείναντος τοῦ ἐφημερίου ἐντὸς τῆς θύρας ὁ ξένος ἐξερχόμενος τῷ εἶπεν: «Αἰδεσιμώτατε, ἐξεπλάγητε βεβαίως ἰδόντες ξένον τοῦ χωρίου προσευχόμενον κατὰ τὴν ὥραν ταύτην. Εἶμαι ὁ* Chevreul *καὶ περιμένω τὴν ὥραν τῆς διαβάσεως τῆς ἁμαξοστοιχίας ὅπως ἀναχωρήσω. Ἐντοσούτῳ ἔκρινα ὅτι δὲν ἐδυνάμην νὰ ἀφιερώσω τὴν ὥραν ταύτην καλλίτερον ἢ προσευχόμενος καὶ ἀνυψῶν τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν Ὕψιστον.» «Εἴθε, Κύριε καθηγητά, εἶπε τότε ὁ ἐφημέριος, εἴθε πάντες οἱ ἐπιστήμονες νὰ ἠκολούθουν τὸ παράδειγμά σας». «Ἔχετε δίκαιον, ἀνταπήντησεν ὁ* Chevreul, *οἱ συνάδελφοί μου γνωρίζουν πολλά, ἀλλὰ τινὲς ἐξ αὐτῶν εἶνε ἀμαθέστατοι περὶ τὰ θρησκευτικά.»*(1)

Κυβέρνησις καὶ οἱ περὶ τὰ θρησκευτικὰ ἐλευθεροφρονοῦντες ἠμιλλῶντο ὅπως διαστρέφωνται ἢ ὑποκρύπτωνται τὰ εὐσεβῆ φρονήματα τοῦ περιφανοῦς ἀνδρός. Ὁ Φρεμὴ συνέταξε ποίημα ὅπερ ἀπήγγειλεν ὁ Σιλβαὶν εἰς τὸ θέατρον τῆς Comédie Française *τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν ἑορτῶν. Ἀλλ' ἡ ἀστυνομία ἀπήλειψεν ἐκ τοῦ ποιήματος τοὺς ἑπομένους στίχους δημοσιευθέντας ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ.*

«*Διδάσκαλε! Ὁ κόσμος ἅπας ἑορτάζει*
τὴν μεγαλοφυΐαν σου.»
«*Σὺ δὲν εἶσαι ἐκ τῶν φρονούντων ὅτι*
τὸ πνεῦμα εἶνε καταδεδικασμένον
εἰς τὴν ἐκμηδένισιν.»
«*Διδάσκαλε! Ψευδὴς ἀλαζονία δὲν ἐμόλυνε*
τὴν καρδίαν σου.»
«*Ἀναδιφῶν τὰ μυστήρια τῆς φύσεως δὲν*
ἠθέτησας τὸ καθῆκον τοῦ πλάσματος
πρὸς τὸν Δημιουργόν.»
«*Ἡ πατρὶς δὶν θὰ λησμονήσῃ ποτὲ*
τὴν διδασκαλίαν σου ταύτην.»

Συζητήσεως γενομένης ἔν τινι ὁμηγύρει περὶ τῶν θρησκευτικῶν τοῦ Chevreul *πεποιθήσεων, τινῶν δὲ ἰσχυριζομένων ὅτι ὁ σοφὸς ἀνήρ, ἀπέναντι τῶν ἀπονεμομένων εἰς αὐτὸν τιμῶν ἀπὸ Κυβέρνησιν, ἀναδεικνυομένην ἐχθρὰν πάσης θρησκευτικῆς ἰδέας, καὶ ἀπό τινας περὶ τὰ θεῖα ἀσεβοῦντας, θὰ ἐτήρει περίσκεψιν περὶ τὴν ἐκδήλωσιν φρονημάτων ὅσα ἄλλοτε μετὰ πολλῆς ἐξεδήλωσε παρρησίας, ὁ Ναδάρ, εἷς τῶν περὶ τὰ θρησκευτικὰ ἐλευθεροφρονούντων, ἀνέλαβε νὰ ἐπερωτήσῃ τὸν καθηγητὴν ὑποσχεθεὶς νὰ δημοσιεύσῃ τὴν μετ' αὐτοῦ συνδιάλεξιν. Ὁ διάλογος ἐδημοσιεύθη τὴν 5 Σεπτεμβρίου 1886 διὰ τῆς «Journal illustré.» Ἰδοὺ οὗτος.*

Ναδάρ.—Ἐπιτρέψατέ μοι, κύριε καθηγητά, ν' ἀπευθύνω ὑμῖν ἐρώτησιν ἐπὶ ὑποκειμένου ὅλως προσωπικοῦ καὶ ἰδιαιτέρου. Καθ' ὅλον τὸν ἔνδοξον καὶ σεβαστὸν βίον σας ἐδιδάξατε ὅτι κατὰ τὴν μελέτην παντὸς ζητήματος ἀσφαλὴς ὁδηγὸς πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας εἶνε ἡ παρατήρησις τῶν γεγονότων καὶ ἡ πεῖρα τῶν πραγμάτων. Σεῖς ἐστὲ ὁ ἀληθὴς ἀρχηγὸς τῆς πειραματικῆς μεθόδου. Τώρα συγχωρήσατε εἰς ἐμὲ τὸν ἀγαπῶντα καὶ θαυμάζοντα ὑμᾶς νὰ ἐκδηλώσω τὴν ἐπεγειρομένην ἐν ἐμοὶ ἔκπληξιν ὁσάκις ἀναλογίζομαι ὅτι σεῖς, ὁ μὴ ἀποδεχόμενος ὡς ἀλήθειαν πρότασίν τινα μὴ ἀποδεδειγμένην, ἀνατρέχων ἀπὸ σκέψιν εἰς σκέψιν καὶ ἀπὸ ἀποτέλεσμα εἰς αἴτιον ἐφθάσατε εἰς τὴν πεποίθησιν ὑπάρξεως πρώτου Αἰτίου καὶ Αἰτίου Νοήσεως, Σοφίας καὶ παντοδυναμίας, εἰς μίαν τουτέστι καθαρῶς ἀφῃρημένην ἰδέαν. Πῶς τοῦτο συνέβη;

Chevreul—*Ἀφῃρημένη ἰδέα!!! Ὄχι, ὄχι. Τὸ μέγα γεγονὸς τῆς Ζωῆς ἀδυνατῶ καὶ νὰ ἐξηγήσω καὶ νὰ νοήσω ἁπλῶς χωρὶς ν' ἀποδώσω τὴν δημιουργίαν αὐτῆς εἰς Αἴτιον Νοητὸν καὶ Ὑπερκόσμιον. Σεῖς λέγετε εἰς τοὺς πιστεύοντας ὅτι δὲν σᾶς ἀπέδειξαν τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ πότε ὁ ἄθεος ἀπέδειξε τὴν ὑπόθεσίν του περὶ μὴ ὑπάρξεως ὑπερκοσμίου ὄντος Δὲν θὰ ἦτο ἴσως καλὸν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, νὰ ἐμβλέπωμεν τὴν ἄπειρον σοφίαν ἐν τῷ μηχανισμῷ τοῦ στερεώματος, ἐν τῷ ἀμοιβαίῳ τῶν διαφόρων ὀργανισμῶν συνδέσμῳ, ἐν ταῖς δυνάμεσι καὶ ἐνστίκτοις τῶν ζωϊκῶν πλασμάτων; Παταρηρῶν τὴν ὑφισταμένην ἁρμονίαν ἐπὶ πάντων τῶν ἐμψύχων καὶ ἀψύχων ὄντων καὶ συμπαραβάλλων ταύτην πρὸς τὴν ἀθλιότητα τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἄγομαι νὰ πιστεύσω ὅτι αἱ ταλαιπωρίαι μας εἶνε δικαία τῆς ἀλαζονίας μας τιμωρία. Συμπαραβάλλετε τὰς θαυμασίας τοῦ Παντὸς ἁρμονίας πρὸς τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ μόνου ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πλασμάτων πεπροικισμένου δι' ἐλευθέρας βουλήσεως καὶ ἠθικοῦ συναισθήματος, πάντοτε δὲ ἀπὸ τῆς βαρβάρου καταστάσεως μέχρι τῆς ἐκπολιτισμένης εὑρισκομένου εἰς πόλεμον μετὰ τῶν ὁμοίων του. Καὶ ὅμως ἀκούω τινὰς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τῆς ἀνθρωπότητος ἀπέναντι τοῦ ὀνόματος τῆς Θεότητος. Καὶ ἐν ὀνόματι τῆς ἀνθρωπότητος τολμῶσι νὰ ἐπικαλῶνται τὴν ἀρωγὴν τῆς ἐπιστήμης ὅπως ἐξασθενίσωσι τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα. Ἐγὼ δὲν βλέπω τί θὰ κερδίσῃ ἡ κοινωνία καὶ ἡ ἀνθρωπότης διὰ τοιούτων ἐνεργειῶν. Ἂς προσέξωμεν μὴ καταστήσωμεν χείρονας τοὺς ἀρκούντως ἀθλίους ὅρους τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Θὰ ἐπικροτήσω εἰς τὰς προσπαθείας σας, ὅταν σεῖς οἱ ἐγκαυχώμενοι ὅτι ἀπεβάλετε τὰς δεισιδαιμονίας καὶ προλήψεις ἀνακαλύψητε λαμπρότερόν τι φῶς τοῦ τῆς θρησκείας καὶ σπουδαιότερον τῆς Ἐλπίδος θησαυρὸν, ὅπως παρηγορήσητε τὴν μητέρα ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ τέκνου της, ἐνισχύσητε τὸν ἄνθρωπον ἐν μέσῳ τῶν ταλαιπωριῶν τοῦ βίου, ἐφησυχάσητε τὴν ψυχὴν τοῦ παραβιάσαντος τὸν ἠθικὸν νόμον καὶ μετανοοῦντος καὶ ὅπως ἐπιχύσητε βάλσαμον παραμυθίας εἰς τὸν πνέοντα τὰς τελευταίας ὥρας τοῦ βίου.*

Ἀχ! Κυριέ μου! Παῦσε λέγων ὅτι πρόκειται περὶ ἀφῃρημένης ἰδέας. Καὶ ὁπόσα ἀρά γε γεγονότα καὶ ἀληθειαι δὲν εἶνε πραγματικὰ ἄμα καὶ ἀόρατα; Ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ ἀοράτου. Οἱ τυφλοὶ μόνοι δὲν βλέπουσι. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ, ἰδοὺ τὸ φῶς. Τὸ οὐράνιον φῶς τὸ βλέπω καὶ ἐκθαμβοῦμαι ἐκ τῆς αἴγλης αὐτοῦ. Ἐμβλέψατε καὶ σεῖς, ἐμβλέψατε μετὰ προσοχῆς, ἀκολουθήσατε ἐμβλέποντες καὶ παρατηροῦντες, διότι ἐπὶ τέλους θὰ φωτισθῆτε ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ θείου Φωτός.»

Δὲν ἀπαιτοῦμεν ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους ἐν Ἑλλάδι ἰατροὺς καὶ φυσιοδίφας νὰ συμμερισθῶσι τὰς πεποιθήσεις τοῦ Chevreul, *οὔτε περιμένομεν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ παραστῶσιν ἐν μέσῳ τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἀκολουθοῦντες τὰ διαβήματα τοῦ Παστὲρ νὰ ἐνισχύσωσι διὰ τῶν λόγων των τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, οὔτε ἀπαιτοῦμεν ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους φυσιοδίφας νὰ ἀνομολογήσωσι παρρησίᾳ τὴν ἀμάθειαν τῆς ἐπιστήμης λαμβάνοντες ὑπόδειγμα τὴν ὁμολογίαν τοῦ* Bois Reymond, *οὔτε ζητοῦμεν ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους ἐπιστήμονας ἵνα συμμορφωθῶσι πρὸς τὰς πεποιθήσεις καὶ πρὸς τὰς δημοσίας ἐκδηλώσεις τοῦ Δάβιν καὶ Φαραδάη καὶ Στούαρτ, ἐγκαταλείποντες τὰ ἔργα των νὰ καταδείξωσι διὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ πραγματικότητα πνευματικοῦ καὶ ἀοράτου κόσμου. Ἀλλ' ἔχομεν τὸ δικαίωμα ν' ἀπαιτήσωμεν ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους ἰατροὺς καὶ φυσιοδίφας ἐν τῷ συμφέροντι τῆς ἀληθείας, τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης, νὰ παύσωσι διδάσκοντες θεωρίας καὶ ὑποθέσεις γινομένας ἀντικείμενον ἁπλῆς ἐπιστημονικῆς ἐκζητήσεως, ἀλλ' οὐδόλως ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ἀποδεχθείσας ἢ ἀποκρουομένας ἀπὸ τοὺς φωστῆρας τῆς ἐπιστήμης καὶ διερμηνεῖς τῶν νόμων τῆς φύσεως. Μὴ λησμονῆτε τὰς συμβουλὰς καὶ ὑποθήκας τοῦ Βίρχοφ ἐξελέγξαντος μετὰ δριμύτητος τὴν διαγωγὴν τοῦ Χέκελ, διδάξαντος τὰ περὶ αὐτομάτου τῆς ζωῆς γενέσεως θεωρίας καὶ τὰς ὑποθέσεις περὶ καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ πιθηκοειδοῦς κτήνους ἀποδειχθείσας κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα ἔτη ἑώλους καὶ πόρρω ἀπεχούσας τῆς ἀληθείας. Οὐδὲ τὸ προσφινόμενον κακὸν θεραπεύετε, ἐὰν, ἐξελεγχομένων τῶν διδασκαλιῶν σας ψευδῶν καὶ ἡμαρτημένων, ὁμολογήσητε μετὰ ἓν ἔτος τὸ σαθρὸν τῆς ἐπιστημονικῆς ὑποθέσεως ἢ ἐὰν ἐπιφυλάξητε, «τὴν παυστάτην κρίσιν σας εἰς τὸ μέλλον.»* (1) *Χαρῆτε τὴν παυστάτην κρίσιν σας. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ ἐδηλητηριάσατε τὴν καρδίαν τῆς νεότη-*

(1) Univers. 10. *Σεπτεμβρίου* 1886

(1) *Ἡμερολ. Ἀσωπίου* 1877. *Σελ.* 428.

τος δι' ἄρθρων ἐφημερίδων καὶ ἡμερολογίων, ἐπεσκοτίσατε τὴν διάνοιαν αὐτῆς καὶ ἐκλονίσατε τὰς περὶ δημιουργίας καὶ ἐλευθέρας βουλήσεως καὶ ἠθικῆς εὐθύνης πεποιθήσεις διὰ θεωριῶν περὶ ὧν ἀναγκάζεσθε μετὰ μικρὸν νὰ ὁμολογήσητε ὅτι εἰσέτι δὲν ἀπεδείχθησαν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης. Διδάξατε ἐλευθέρως· διδάξατε ἄνευ περιορισμοῦ ἢ περισκέψεώς τινος πάσας τὰς ἀληθείας τῶν φυσικῶν καὶ πειραματικῶν ἐπιστημῶν. Αἱ ἀκτῖνες τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας καὶ ἡ λαμπηδὼν τῆς χριστιανικῆς ἰδέας φωτίζουσι τηλαυγέστερον ἐν καθαρῷ ὁρίζοντι. Ἡ δεισιδαιμονία, ἡ προκατάληψις, ἡ ὑπόκρισις τῆς εὐλαβείας πρὸς τὰ θεῖα, ἐπισκοτίζουσι τὸ οὐράνιον φῶς, ἡ δὲ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ὁρίζουσα τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ τοὺς ὅρους τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καὶ διανοίας, καθιστᾷ φαινυτέραν τὴν περὶ ὑπάρξεως ὑπερκοσμίων καὶ πνευματικῶν δυνάμεων ἀλήθειαν. Δὲν ἀποκρούομεν ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας τὰς ἐπιστημονικὰς ἐκζητήσεις οὐδὲ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐξανιστάμεθα κατὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ φανατισμοῦ τοῦ μεταποιοῦντος εἰς ὁριστικὰς τῶν αἰωνίων προβλημάτων λύσεις τὰ ἀποκυήματα νοσούσης φαντασίας, καὶ κατὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀγυρτίας τῆς παριστανούσης ὡς ἀναμφισβήτητα δόγματα θεωρίας ἀποκρουομένας ὑπὸ τῶν μεγάλων διδασκάλων καὶ ἑρμηνέων τῶν νόμων τῆς φύσεως.

Ἐν Τεργέστῃ, τὴν 1 Ἰουνίου 1887.

Ι. ΣΚΛΑΤΣΟΤΝΗΣ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ

Γ'.

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΙΝ

Εἶνε αὐτονόητον ὅτι ἵνα ὑπάρξῃ κλῆρος πεπαιδευμένος εἶνε ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλισθῶσιν αὐτῷ τὰ μέσα τῆς ἀξιοπρεποῦς συντηρήσεώς του. Τὸ ἀπαιτεῖν παρὰ τοῦ κλήρου ἐν τῷ αἰῶνι καθ' ὃν ζῶμεν ἀποστολικὴν αὐταπάρνησιν, τὸ ἀπαιτεῖν παρ' αὐτοῦ νὰ ζῇ καὶ διαιτᾶται νῦν ὅπως ἔζων καὶ διῃτῶντο οἱ ἀπόστολοι πρὸ δεκαοκτὼ αἰώνων εἶνε θεώρημα δυνάμενον νὰ κυοφορηθῇ ὑπὸ τὰ κρανία κούφων καὶ κενῶν ἰδεολόγων, οὐδέποτε ὅμως νὰ εὕρῃ ὑπόστασιν ἐν τῇ πραγματικότητι. Διότι οὐδεὶς δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ μετὰ σπουδαιότητος ὅτι θὰ εὑρεθῶσιν ἄνθρωποι διατεθειμένοι νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς δαπάνας καὶ ἀπώλειαν χρόνου διὰ τὴν ἐκπαίδευσίν των, ὅταν γνωρίζωσιν ὅτι μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν των θὰ ἦνε ἠναγκασμένοι διὰ τῆς ἐπαιτείας νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς συντήρησίν των ἀναγκαῖα. Παρῆλθον οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι καθ' οὓς ἀφιλοκερδεῖς καὶ ἀπηλλαγμένοι πάσης ταπεινῆς ἀνάγκης οἱ ἀπόστολοι ἐδίδασκον τὸ Εὐαγγέλιον μὲ τὴν πήραν ἐπ' ὤμων. Ὁ νῦν ἱερεὺς ὑπὸ ἀλλοίους ὅρους καὶ ὑπὸ ἄλλας κοινωνικὰς συνθήκας βιῶν, ἀρχηγὸς δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πολυμελοῦς οἰκογενείας, ἔχει ἀνάγκην ὑλικῶν πόρων ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν συντήρησιν αὐτῆς, ἔχει ἀνάγκην ἄρτου καὶ ἐνδυμάτων καὶ ἑστίας· περισπᾶται τοιούτοις ὑπὸ βιωτικῶν μεριμνῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας μόνη ἡ συναίσθησις τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος εἶνε ἀδύνατον νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ. Διὰ τοῦτο οὔτε ὁ ἔρως πρὸς τὴν θρησκείαν οὔτε ἡ ἰδιαιτέρα πρὸς τὸ ἱερατικὸν ἐπάγγελμα κλίσις, ὅσον δήποτε καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἰσχυρά, θὰ κατισχύσῃ νὰ πείσῃ ἀνθρώπους ἀνεπτυγμένους καὶ σεβομένους τὴν ἰδίαν ἀξιοπρέπειαν νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸ ἱερατεῖον, ἔνθα ἀνοίγεται εἰς αὐτοὺς εὐρὺ τὸ στάδιον τῆς ἐπαιτείας καὶ τοῦ ἐξευτελισμοῦ. Ἡ πεῖρα τὸ ἀπέδειξεν. Ἂν αἱ ἱερατικαὶ σχολαὶ ἐναυάγησαν καὶ ἀποσυνετέθησαν, ἂν ἡ Ῥιζάρειος ἐξετράπη τελέως τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς, μηδεὶς ἀμφιβάλῃ ὅτι τοῦτο ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ κρατοῦν παρ' ἡμῖν ἐξευτελιστικώτατον σύστημα τῆς ἀμοιβῆς τοῦ κλήρου, ὅπερ ἐφυγάδευσεν ἐκ τῶν τάξεών του πᾶν στοιχεῖον ὑψηλὸς καὶ κατεστησεν αὐτὸν τὸν ἐλεεινότερον κλῆρον τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι καθ' ἃς διερχόμεθα ἡμέρας ὑπῆρχον οἱ ἀποστολικοὶ χαρακτῆρες δὲν ἔλειπε δὲ ἡ αὐταπάρνησις καὶ ἡ ἐθελοθυσία· καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ὑπάρχουσιν οἱ προθυμούμενοι νὰ συντηρῶνται ὡς ἱερεῖς μὲ τὰ ἐλέη τῶν χριστιανῶν, τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος ἐν ᾧ ζῶμεν δὲν ἀνέχεται τοῦτο. Ὁ ἱερεὺς ὁ μεταχειριζόμενος τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ὡς ὄργανον χρηματισμοῦ καὶ κερδοσκοπίας, ὁ τείνων τὴν χεῖρα καὶ ἐκζητῶν τὸν ἔλεον, ὁ περιερχόμενος τὰς ὁδοὺς καὶ ἐμπορευόμενος τὰ μυστήρια, εἶνε ἀδύνατον νὰ συγκρατήσῃ τὸ πρὸς ἑαυτὸν σέβας τῆς κοινωνίας· ἀπόλλυσι σὺν τῇ ἰδίᾳ ἀξιοπρεπείᾳ καὶ τὸ γόητρον αὐτοῦ, ἐξευτελίζεται καὶ πίπτει ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ· ἀδυνατεῖ νὰ ἐμπνεύσῃ σεβασμὸν καὶ νὰ στηρίξῃ πεποιθήσεις, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον νὰ οἰκοδομήσῃ τοιαύτας.

Μή τις ὑπολάβῃ ὅτι ταῦτα λέγοντες ἐννοοῦμεν ὅτι ὅπως ἀνορθωθῇ ὁ κλῆρος δέον νὰ παρασχεθῶσιν αὐτῷ τὰ μέσα τῆς τρυφῆς καὶ τῆς εὐζωΐας· οὐδ' ὅτι ἡ μισθοδοσία μόνη εἶνε ἡ πανάκεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ἀπονεκρώσεως. Τοιαύτη τις ἰδέα ἐκφερομένη περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ κληρικοῦ, ἀξιώματος καθαρῶς πνευματικοῦ, ἤθελεν ἀναιρέσει τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἂν ἡ τοιαύτη ἰδέα εἶνε αὐτόχρημα παραλογισμός, εἶνε ὅμως δικαία ἡ συνηγορία ὑπὲρ τῆς εὐλόγου ἀξιώσεως, ἣν θέλει προβάλει ὁ ἐπὶ μίαν τ ο υ λ ά χ ι σ τ ο ν τετραετίαν παιδευθεὶς ἐφημέριος, ὁ τοσαῦτα διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ δαπανήσας, ὅπως ἐξασφαλισθῶσιν αὐτῷ πόροι βέβαιοι καὶ μόνιμοι ἐπαρκεῖς πρὸς ἀξιοπρεπῆ συντήρησιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του.

Ἡ ἐκκλησία καὶ τὰ ὄργανα αὐτῆς δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται οἱ πολέμιοι τῆς πολιτείας καὶ οἱ παρίαι τῆς κοινωνίας, ἀλλ' οἱ εἰλικρινέστατοι ἐργάται εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς καὶ τὰ ἰσχυρότερα ἐλατήρια τῆς ἀναπλάσεως». Οὕτως ἔγραφεν ἡμῖν σοφὸς τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ἱεράρχης. Καὶ εἶχε μέγα δίκαιον.

Ἂν ἡ μισθοδοσία τῶν ἀρχιερέων ἐκρίθη ἀναγκαία διὰ τὴν ἀξιοπρεπῆ αὐτῶν συντήρησιν, πῶς δύναται νὰ δικαιολογηθῇ ἡ παραμέλησις τοῦ κατωτέρου κλήρου, οὗτινος καὶ αἱ βιωτικαὶ ἀνάγκαι εἰσὶ μείζονες, ἅτε βεβαρημένου ὑπὸ οἰκογενειακῶν βαρῶν, καὶ ἡ παρὰ τῷ λαῷ θρησκευτικὴ δρᾶσις ἀσυγκρίτως χρησιμωτέρα;

Τὴν ἀνάγκην τῆς μισθοδοσίας τοῦ κλήρου πρὸ πολλοῦ κατενόησαν πάντα τὰ χριστιανικὰ κράτη, καὶ ἀπέκτησαν κλῆρον, οὗτινος καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν εὐμάθειαν καὶ τὰς χριστιανικὰς ἀρετὰς πολλάκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ θαυμάσωμεν.

Μόνον παρ' ἡμῖν δὲν ἐνοήθη εἰσέτι ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ κλήρου ἄνευ προηγουμένης ἐξευρέσεως βεβαίων καὶ μονίμων πόρων πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ εἶνε τι ἀνεπίτευκτον καὶ ἀκατανόητον.

Ἐν Ἑπτανήσῳ ἐγένετο δεκτὸν ἐπὶ τινα ἔτη τὸ σύστημα τῆς μισθοδοσίας τῶν ἐκ τοῦ ἱεροσπουδαστηρίου Κερκύρας προχειριζομένων τελειοφοίτων. Ὡς ἐκ τοῦ τοιούτου δὲ συστήματος ἐπροχειρίσθησαν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους πρεσβύτεροι ἄξιοι τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ὁ Μελιδώνης, ὁ Κάντος καὶ πολλοὶ ἄλλοι συντελέσαντες εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς κατασταστάσεως καὶ τοῦ ὑπολοίπου κλήρου.

Παρ' ἡμῖν πολλὰ ἐλέχθησαν, ἀλλ' οὐδὲν ἐγένετο.

Κατὰ τὸ 1833 διελύθησαν μοναί τινες ἐγκαταλελειμμέναι ἢ εὐαρίθμους περιλαμβάνουσαι μοναχούς, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τὰ ἐκ τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων εἰσοδήματα νὰ χρησιμεύσωσι, κατὰ τὸ σχετικὸν Διάταγμα τῆς 25 Ἰαν/ρίου, «πρὸς βελτίωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν σχολείων». Πλὴν τίς οἶδε ποῦ δαπανηθέντα ἥκιστα ἐχρησίμευσαν πρὸς τὸν σκοπὸν δι' ὃν προωρίσθησαν.

Κατὰ τὸ 1857 ὑπεβλήθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν νομοσχέδιον περὶ ἐκπαιδεύσεως καὶ συντηρήσεως τοῦ κατωτέρου κλήρου λόγου ἄξιον ὑπὸ ἐπιτροπῆς ἧς μετ' ἄλλων ἐτύγχανον μέλη ὁ ἀποβιώσας Μητροπολίτης Προκόπιος καὶ ὁ ἀείμνηστος Ζαΐμης.

Ἔκτοτε μέχρι τοῦ 1887 ἡ Ἱερὰ Σύνοδος πολλάκις δι' ὑπομνημάτων της ὑποβαλλομένων εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἐξῃτήσατο τὴν μισθοδότησιν τοῦ κλήρου. Τοσάκις δὲ ἐπανέλαβε καὶ ὑπέμνησε δι' ἰδίων ἐγγράφων τὰς αἰτήσεις αὐτῆς, ὥστε ἂν αἱ ἐνέργειαί της αὗται οὐδὲν ἐπέφερον ἀποτέλεσμα, ἀπέδειξαν τοὐλάχιστον ὅτι ἡ ἀνάγκη τῆς μισθοδοτήσεως τοῦ κατωτέρου κλήρου πρὸ πολλοῦ καταστᾶσα αἰσθητή, ὡρίμασεν ἤδη ἀρκούντως ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Κυβέρνησις ἔσχε πολλάκις τὴν πρωτοβουλίαν προκαλέσασα τὴν γνωμοδότησιν καὶ τὴν συνδρομὴν τῆς Ι. Συνόδου ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Οὕτω κατὰ τὸ 1856 τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν δι' ἐγγράφου του παρακαλεῖ τὴν Ι. Σύνοδον «ὅπως ἄνευ ἀναβολῆς προτείνῃ αὕτη, ποῖον τρόπον νομίζει καταλληλότερον ὅπως οἱ ἐφημέριοι τῶν ἱερῶν ναῶν ἀπολαύωσιν ἐγκαίρως τὰ δικαιώματα αὐτῶν».

Τὸ αὐτὸ ὑπουργεῖον κατὰ τὸ 1866 δι' ἐγγράφου του πρὸς τὴν Ι. Σύνοδον ζητεῖ «τὴν συνδρομὴν καὶ τὴν σύμπραξιν αὐτῆς πρὸς ἐπίλυσιν τῶν σπουδαιοτάτων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων· οἷον τὸ περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ δευτερεύοντος κλήρου καὶ περὶ ἱδρύσεως Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου». Τέλος κατὰ τὸ 1872 νέον ἔγγραφον τοῦ Ὑπουργείου ζητεῖ τὴν συνδρομὴν τῆς Ἱ. Συνόδου «πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ τῆς εὑρέσεως χρηματικῶν πόρων».

Εἰς τὸν μελετῶντα τὰς τοιαύτας ἐκ μέρους τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν Πολιτικῶν ἀρχῶν ἀμοιβαίας ἐνεργείας γεννᾶται ἡ ἀπορία, ποῦ δέον νὰ ἀναζητηθῇ ὁ λόγος τῆς μέχρι τοῦδε ἐκκρεμότητος τοῦ ζητήματος τούτου, ἀλλὰ καὶ ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ μισθοδότησις τοῦ κατωτέρου κλήρου κατέστη ἤδη ἀναπόδραστος ἐθνικὴ ἀνάγκη.

Κατὰ τὸ ἐνταῦθα ὑποδεικνυόμενον σύστημα ὁ κατώτερος κλῆρος πρέπει νὰ διακριθῇ εἰς τρεῖς τάξεις. Ἡ πρώτη τούτων ἀποτελεσθήσεται ἐκ τῶν φερόντων δίπλωμα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου· ἡ δευτέρα ἐκ τῶν τελειοφοίτων τῆς Ῥιζαρείου καὶ τῶν πρωτοβαθμίων τῶν Ἱερ. Σχολῶν· οἱ δὲ δευτεροβάθμιοι τούτων ἀπόφοιτοι θέλουσιν ἀποτελέσει τὴν τρίτην τάξιν. Ἀναμφίβολον ὅτι συμφώνως πρὸς τὰς διακρίσεις ταύτας δέον νὰ κανονισθῇ καὶ τὸ εἰς τοὺς ἐφημερίους ἀπονεμηθησόμενον μηνιαῖον ἐπίδομα· ἀλλὰ καὶ ἑτέρα τις διαφορὰ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἐπιδόματος, λόγον ἔχουσα τὸ ἔγγαμον ἢ ἄγαμον τοῦ ἐφημερίου, δικαιολογεῖται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων.

Οὕτω τὸ ἐπίδομα τῶν ἐφημερίων τῆς α΄. τάξεως δύναται νὰ ὁρισθῇ εἰς 250 δραχμὰς κατὰ μῆνα, ἂν οὗτοι ὦσιν ἔγγαμοι, εἰς 150 δὲ ἂν μείνωσιν ἄγαμοι· μηνιαῖον ποσὸν ἐκ δραχ. 150 μὲν διὰ τοὺς ἐγγάμους καὶ 100 διὰ τοὺς ἀγάμους εἶνε ἐπαρκὲς εἰς τοὺς ἐφημερίους τῆς δευτέρας τάξεως· ὡς ἐπίσης κατάλληλον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὀγδοήκοντα δραχμῶν ἐπίδομα διὰ πάντας τοὺς τῆς τρίτης τάξεως. Ἀλλὰ καὶ τῶν διακόνων τὸ μηνιαῖον ἐπίδομα δέον νὰ ποικίλλῃ ἀπὸ 80—120 δραχμῶν, ἀναλόγως τῆς τάξεως εἰς ἣν ἕκαστος τούτων ἀνήκει. Τὸ ἀξίωμα ὅμως τοῦ ἀναγνώστου χρησιμεῦον ὡς σταθμὸς πρακτικῆς ἀσκήσεως καὶ παρασκευῆς διὰ τὴν χειροτονίαν δὲν δικαιολογεῖ παρομοίας διακρίσεις. Ὀγδοήκοντα δραχμαὶ κατὰ μῆνα εἶνε ἱκαναὶ δι' αὐτούς ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως.

Τοῦ μηνιαίου τούτου ἐπιδόματος δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀνάλογος κράτησις ἵνα μετὰ τεσσαρακονταετῆ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ λειτουργίαν ἀπονεμηθῇ ὁλόκληρος ὁ μισθὸς ὡς ἰσόβιος σύνταξις εἰς τοὺς ἀποστράτους τῶν τάξεων τοῦ κλήρου.

* *
*

Ἀλλ' ἵνα ἡ ἐξεύρεσις τῶν πρὸς συντήρησιν τοῦ κλήρου ἀναγκαιούντων χρηματικῶν πόρων μὴ καταστῇ δυσχερὴς ἢ καὶ ἀδύνατος, ἀνάγκη νὰ περιορισθῇ οὐσιωδῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐφημερίων. Πάντες ἐκεῖνοι πρὸς οὓς ἀπετάθη ὁ Σύλλογος, εἴτε κληρικοί, εἴτε μή, τὴν πληθὺν τῶν ἱερέων ἐχαρακτήρισαν ὡς ἓν τῶν κυριωτέρων αἰτίων τῆς παρούσης ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως.

Κατὰ τὸ περὶ διαιρέσεως τῶν ἐνοριῶν Διάταγμα τοῦ 1856 κωμόπολις ἐξ 150—200 οἰκογενειῶν ἀποτελεῖ μίαν ἢ δύω ἐνορίας, ἐν ἑκατέρᾳ τῶν ὁποίων δύνανται νὰ διορισθῶσιν εἷς ἢ δύω ἐφημέριοι! Ἀλλ' ὁ νόμος οὗτος, ἀφίνων εὐρὺ στάδιον εἰς τὴν αὐτοβουλίαν τοῦ χειροτονοῦντος ἐπισκόπου, δεινῶς κατεστρατηγήθη, μέγας δὲ ἀριθμὸς ὑπεραρίθμων ἱερέων κατεπλημμύρισε τὰς τάξεις τοῦ κλήρου περιορίσας τοὺς ἐκ τῆς ἀμοιβῆς τῶν χριστιανῶν προσερχομένους γλίσχρους πόρους καὶ παρασκευάσας τὴν ἀθλιότητα καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν αὐτοῦ.

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ κανονισθῶσιν ἄλλως τὰ περὶ διαιρέσεως τῶν ἐνοριῶν καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατ' αὐτὰς ἐφημερίων, νὰ ἀπειληθῇ δὲ δὲ κατὰ τῶν χειροτονούντων ὑπεραρίθμους ἀρχιερέων καὶ βαρεῖα χρηματικὴ ποινὴ εἰς ὄφελος τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου. Αἱ ἐνορίαι αἱ ὀλίγας ἀριθμοῦσαι οἰκογενείας ἀνάγκη νὰ συγχωνευθῶσιν εἰς τὰς λοιπάς, εἰς τρόπον ὥστε ἑκάστη τούτων νὰ ἀποτελῆται ἐκ τριακοσίων οἰκογενειῶν. Μόνον δὲ χωρία ἢ κωμοπόλεις ἀριθμοῦσαι ἐν ὅλῳ οἰκογενείας ὀλιγωτέρας τῶν 300 δύνανται νὰ ἀποτελέσωσιν ἰδίαν ἐνορίαν. Εἷς ἱερεὺς καὶ εἷς διάκονος ἀρκοῦσιν εἰς ἑκάστην ἐνορίαν· μόνον εἰς τὰς μητροπόλεις καὶ εἰς τὰς διπλᾶς λειτουργίας τελούσας

Ἐκκλησίας δύναται νὰ διορισθῇ καὶ εἷς ἐπὶ πλέον ἱερεύς.

Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς καὶ τῶν ἤδη ὑπαρχόντων ἱερέων εἶνε καταπληκτικῶς μέγας, ἀνάγκη οἱ μὲν μοναχοί, οἱ ἔργα ἐφημερίων ἐκπληροῦντες εἰς τὰς διαφόρους πόλεις, νὰ ἀποσταλῶσι πάραυτα εἰς τὰς οἰκείας μονάς, νὰ ἀπαγορευθῇ δὲ εἰς τὸ ἑξῆς πᾶσα χειροτονία μέχρις οὗ αἱ ὀργανωθησόμεναι Ἱερατικαὶ Σχολαὶ ἀποδώσωσι τοὺς πρώτους αὐτῶν καρπούς. Ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἐνοριακή τις θέσις χηρεύσῃ, δύναται νὰ μετατεθῇ εἰς αὐτὴν ἱερεύς τις ἐκ τῶν ὑπεραρίθμων ἄλλης ἐνορίας, ἐκτός, ἐννοεῖται, ἂν παρουσιασθῇ ἀπόφοιτός τις τῆς Ῥιζαρείου ἢ πτυχιοῦχος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ὅτε ἡ χειροτονία καὶ ὁ διορισμὸς αὐτῶν δὲν ἔχουσι λόγον ἀπαγορεύσεως.

* *
*

Ἀλλ' ἐνῷ ἐξ ἑνὸς ἡ μισθοδότησις τῶν ἀποφοίτων τῶν διαφόρων Σχολῶν ἐπιβάλλεται ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ κλήρου, ἐξ ἄλλου εἶνε δίκαιον νὰ ληφθῇ πρόνοιά τις καὶ διὰ τοὺς ἤδη ὑπάρχοντας ἐφημερίους. Ἡ μισθοδοσία καὶ τούτων, εἶνε καὶ ἀδύνατος, ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου αὐτῶν ἀριθμοῦ καὶ τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκῶν χρηματικῶν πόρων, ἀλλὰ καὶ ἀδικαιολόγητος ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῶν προσόντων αὐτῶν. Εἶνε ὅμως ἀφ' ἑτέρου ἀπόλυτος ἡ ἀνάγκη νὰ παύσῃ εἰς τὸ ἑξῆς τὸ ἐξευτελιστικώτατον σύστημα, δι' οὗ πορίζονται νῦν τὰ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν ἀναγκαιοῦντα. Πρὸς τοῦτο ἑκάστη οἰκογένεια δύναται νὰ καταβάλλῃ παρὰ τοῖς ἐπιτρόποις τοῦ Ναοῦ τῆς ἰδίας ἐνορίας μηνιαίαν τινὰ εἰσφοράν, ἧς τὸ ποσὸν ἔσται ἀνάλογον τῆς προαιρέσεως καὶ τῶν ὑλικῶν δυνάμεων ἑκάστης. Ἐκ τῶν τοιούτων εἰσφορῶν, καὶ ἂν ἑκάστη τούτων ὑποτεθῇ ἐλάσσων τῆς μιᾶς δραχμῆς, σχηματισθήσεται μικρὸν ἐνοριακόν, οὕτως εἰπεῖν ταμεῖον, ὅπερ θέλει χρησιμεύσει ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν συντήρησιν τῶν τοιούτων ἐφημερίων. Δύναταί τις δὲ νὰ εἴπῃ ὅτι θέλει ἐπαρκέσει τελείως εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην, λαμβανομένου μάλιστα ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀναστελλομένων ἐφεξῆς τῶν χειροτονιῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐφημερίων θὰ βαίνῃ ὁσημέραι ἐλαττούμενος.

Τοιοῦτό τι σύστημα σώζει τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ νῦν κλήρου καὶ ἐξασφαλίζει αὐτῷ ὁπωσοῦν βεβαίους πόρους συντηρήσεως.

Μετὰ τὰ μέτρα ταῦτα δύνανται μὲν ἴσως νὰ ἐπιτραπῶσιν εἰς τοὺς ἱερεῖς τὰ ἐκ τῶν γάμων, τῶν βαπτίσεων, καὶ τῶν κηδειῶν τυχηρὰ κέρδη, ὡς μὴ προσβάλλοντα τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἱερατείου, ἀνάγκη ὅμως, καθοριζόμενα ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, νὰ ἀπαγορευθῶσιν αὐστηρῶς οἱ δίσκοι, ἢ εἰς τὴν ἀρχὴν ἑκάστου μηνὸς περιοδεία τῶν ἱερέων, καὶ πάντα τὰ πολυώνυμα ἐκεῖνα ἀργυρολογικὰ μέσα, ἅτινα ἐκμηδενίζουσι τὸν πρὸς τὸν κλῆρον σεβασμὸν καταβιβάζοντα αὐτὸν εἰς βαθμίδα ὀλίγον τῶν ἐπαιτῶν ὑπερτέραν.

Ναδ.

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ

Οὐδὲν δι' ἡμᾶς τρυφερώτερον, ἀγαπητότερον, ἱερώτερον μητρὸς, ἀδελφοῦ, ἀδελφῆς. Ὅταν θέλῃ τις νὰ ἐκφράσῃ πρὸς ξένην γυναῖκα οἷον σεβασμὸν τρέφει πρὸς αὐτήν, τὰ πάντα ἐξέφρασεν εἰπὼν αὐτῇ: σὲ θεωρῶ ὡς μητέρα μου. Ὅταν θέλῃ τις νὰ ἐκφράσῃ πρὸς φίλον του πόσον τὸν ἀγαπᾷ, δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ τῷ εἴπῃ τι πλέον, ἀφοῦ τῷ εἶπε: σὲ θεωρῶ ὡς ἀδελφόν μου. Καὶ ὅταν θέλῃ νὰ ἐκφράσῃ πρὸς μίαν κόρην ποίαν ἱερὰν στοργὴν αἰσθάνεται πρὸς αὐτήν, δὲν εὑρίσκει ἔκφρασιν εὐγλωττοτέραν ταύτης: σὲ θεωρῶ ὡς ἀδελφήν μου.

Καὶ οἱ μὲν ἐκ σαρκὸς γεγεννημένοι ἄνθρωποι μητέρα ἡμῶν θεωροῦμεν μόνον τὴν ἐκ τῆς ἰδίας γαστρὸς γεννήσασαν ἡμᾶς, ἀδελφοὺς δὲ καὶ ἀδελφὰς ἐκείνους, οἵτινες ἔχουσιν ἐξ αἵματος κοινὸν πρὸς ἡμᾶς τὸν γεννήτορα. Δὲν ἔχει ὅμως οὕτω καὶ διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Πνευματικὸς ἄνθρωπος, τοὺς οἰκείους καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ ἔχει ὄχι ἐξ αἵματος, ἀλλ' ἐκ πνεύματος. Υἱὸς Αὐτὸς τοῦ Θεοῦ, ἐχαρακτήριζεν ἑαυτὸν ὡς ποιοῦντα ὄχι τὸ ἴδιον θέλημα, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντος Αὐτὸν Πατρός. Καὶ πάντας λοιπὸν τοὺς ποιοῦντας τὸ αὐτὸ θέλημα θεωρεῖ τέκνα τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς καὶ οὗτοι διὰ τὸν Ἰησοῦν εἶνε μήτηρ καὶ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφή. «Καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἶπεν, ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου. Ὅστις γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Πα-

τρὸς μου τοῦ ἐν Οὐρανοῖς, αὐτὸς μου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν.» (Ματθ. Κεφ. ΙΒ'.)

Ἂν οἱ ἐγκόσμιοι βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες ἀπονέμουσι τίτλους εὐγενείας καὶ διακρίσεως ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν βροτόν· ἂν οἱ τίτλοι οὗτοι δημιουργοῦσι προνομιοῦχον τινὰ τάξιν, τὸ δὲ διακρίνον αὐτὴν δὲν εἶνε ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ ἤθους, ὁ Ἰησοῦς δὲν δημιουργεῖ ματαίους τίτλους καὶ δὲν εὐνοεῖ ἀνελεύθερα προνόμια. Πρίγκηψ, κόμης, μαρκήσιος, δούξ, μυλόρδος, εἶνε μηδὲν δι' αὐτόν. Τίτλοι ματαιόδοξοι, τοὺς ὁποίους οἱ σκώληκες ἀπονέμουσιν εἰς τοὺς σκώληκας. Μήτηρ, ἀδελφός, ἀδελφή, ἰδοὺ αἱ μόναι προσωνυμίαι μὲ τὰς ὁποίας προσαγορεύει τοὺς ἀγαπωμένους παρ' αὐτοῦ. Καὶ προσαγορεύει ἄνευ προσωποληψίας, ἄνευ προνομιούχου διακρίσεως, τοὺς πάντας, ἀρκεῖ νὰ θελήσωσι νὰ προσαγορευθῶσι παρ' αὐτοῦ. Εἶσαι πτωχός, ἀσθενής, δύσμορφος, ἐπαίτης, ἀμαθής; Ἀδιάφορον δι' αὐτόν. Ἀρκεῖ νὰ ποιῇς ἕν, τὸ θέλημα τοῦ Πατρός του τοῦ ἐν Οὐρανοῖς, ὅπως ἀνοίξῃ τὰς ἀγκάλας του καὶ σοὶ εἴπῃ: ἐλθὲ ἐδῶ ἀδελφέ μου.

Τῆς προσωνυμίας ταύτης ὑπάρχει τι γλυκύτερον, τρυφερώτερον, συγκινητικώτερον, ποιητικώτερον, ὑψηλότερον; Ἑκατομμύρια τίτλων ματαίων, εὐτελῶν ἐν τῇ νομιζομένῃ εὐγενείᾳ των, τί εἶνε ἀπέναντι τῆς ἀδελφότητος αὐτῆς μεταξὺ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων; Τί εἶνε;

Καὶ ποῖα εὐργετικά, ὁποῖα κοσμοσωτήρια ἀποτελέσματα θὰ ἐπηκολούθουν, ἂν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀναγεννώμενοι ἐν Πνεύματι, κατείχοντο ὑπὸ τῆς εὐγενοῦς, ὑπὸ τῆς ἁγνῆς αὐτῆς φιλοδοξίας νὰ ὀνομασθῶσιν ἀδελφοὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὅλοι ἀναμεταξύ των ἀδελφοί!

Οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ ἔβλαπτον πλέον ἀλλήλους· θὰ ἦσαν ἀδελφοί. Οἱ νέοι καὶ αἱ νεάνιδες, οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες δὲν θὰ οἰστρηλατοῦντο ὑπὸ παθῶν ἀθεμίτων καὶ ἐνόχων· θὰ ἦσαν ἀδελφοί. Αἱ οἰκογένειαι καὶ αἱ κοινωνίαι δὲν θὰ ὑπέβλεπον καὶ δὲν θὰ ὑπενόμευον ἡ μία τὴν ἄλλην· θὰ ἦσαν ἀδελφαί. Τὰ ἔθνη δὲν θὰ ἠδίκουν τὸ ἓν τὸ ἄλλο· θὰ ἦσαν ἀδελφά. Οἱ κύριοι δὲν θὰ κατεδυνάστευον τοὺς ὑπηρέτας, οἱ ὑπηρέται δὲν θὰ ἐδολιεύοντο τοὺς κυρίους· θὰ ἦσαν ἀδελφοί. Οἱ πλούσιοι δὲν θὰ ἦσαν ἀνελεήμονες πρὸς τοὺς πτωχούς· θὰ ἦσαν ἀδελφοί. Οἱ ἄρχοντες δὲν θὰ ἐπίεζον καὶ δὲν θὰ ἐλῃστευον τοὺς ἀρχομένους· καὶ αὐτοὶ θὰ ἦσαν ἀδελφοί. Ὅλοι ἀδελφοί, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἓν θέλημα ἔχοντες, νὰ πράττωσιν ὡς ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν ὁ πρωτότοκος, νὰ ποιῶσι δηλαδὴ τὸ θέλημα τοῦ πατρός των τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Καὶ τὸ θέλημα τοῦτο τοῦ ἑνὸς δὲν εἶνε θέλημα αὐταρχικὸν καὶ δεσποτικὸν· εἶνε θέλημα ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ὁποίου συμπίπτει πρὸς αὐτὴν τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῶν πάντων. Ὁ ἀρνούμενος νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτό, ἑαυτὸν ἀδικεῖ· ὁ δὲ ζέργων νὰ συμμορφωθῇ πρὸς αὐτὸ ἑαυτὸν ὠφελεῖ. Διότι εἶνε τὸ θέλημα ἀγαθοῦ καὶ φιλοστόργου Πατρός, ὅστις ἐποίησεν ἐξ ἐλευθέρας ἀγαθότητος τὸν ἄνθρωπον, ὅπως τὸν καταστήσῃ κοινωνὸν τῆς μακαριότητός του, εἶνε τὸ θέλημα Πατρός, ὅστις ἀνύψωσε τὸν ποιοῦντα τὸ θέλημα Αὐτοῦ Υἱόν του ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἵνα ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν ἡμᾶς, οἵτινες ἀπεστατήσαμεν ἀπὸ τοῦ θελήματος τούτου καὶ καθυβρίσαμεν Αὐτόν.

Ἐκεῖνος, ὅστις δὲν σέβεται τοιοῦτον Πατέρα, δὲν εἶνε ἄνθρωπος, ἀλλὰ τέρας. Ἐκεῖνος, ὅστις δὲν συμμορφοῦται πρὸς τοιοῦτο θέλημα Πατρὸς τοιούτου, δὲν εἶνε φίλος ἑαυτοῦ, εἶνε αὐτοκτόνος. Ἐκεῖνος, ὅστις δὲν στέργει νὰ ὀνομασθῇ ἀδελφὸς παρὰ τοῦ Ἰησοῦ, εἶνε ἄνθρωπος δυστυχής. Δὲν εἶνε μόνον ἀσεβής, δὲν εἶνε μόνον ἐπιβλαβὴς εἰς τὴν κοινωνίαν, εἶνε καὶ ἐπιζήμιος εἰς ἑαυτόν. Ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ εἶνε τηρεῖν τὸν νόμον αὐτοῦ. Ὁ δὲ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ ἀγάπη, ἡ ἀγάπη ὄχι μόνον πρὸς τὸν Θεόν, καὶ πρὸς τὸν πλησίον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτόν.

Ἡ ἀδελφότης ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἀδελφότης ὅλων τῶν λαῶν, εἶνε ἰδέα εὐγενὴς καὶ ἱερά, ὑπὸ τὴν σημαίαν δέ, ἥτις ὡς σύμβολον φέρει τὴν ἰδέαν ταύτην ἀναγεγραμμένην, ἀξίζει νὰ ἀγωνισθῇ τις ἐκθύμως. Ὅλοι ὅσοι θέλουσι νὰ ἦνε ἀληθεῖς, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ χριστιανοί, ὅλοι ὅσοι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν φέρουσι τὸ πῦρ καὶ τὴν αὔραν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον, τῆς ἀγάπης πρὸς ἑαυτούς, καθῆκον ὑπέρτατον ἔχουσι νὰ ἐργασθῶσι μετὰ θείου ζήλου ὑπὲρ τῆς ἐν Χριστῷ ἀδελφότητος ἀρχόμενοι πρῶτον ἀφ' ἑαυτῶν. Καθ' ὃν δὲ μάλιστα χρόνον ἀσεβεῖς καὶ παρ' ἡμῖν διδασκαλίαι ζητοῦσι νὰ παραστήσωσι τὸν ἄνθρωπον δοῦλον τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ του, νὰ θέσωσιν ἐν τῇ αὐτῇ μοίρᾳ τὸ ἔγκλημα καὶ τὴν ἀρετήν, καὶ νὰ ἀποξηράνωσι τὴν χριστιανικὴν πίστιν, τὴν πηγὴν ταύτην, ἐξ ἧς αἱ μεγάλαι ἀρεταί, αἱ εὐγενεῖς πράξεις καὶ τὰ ὑψηλὰ ἰδεώδη, οἱ διαθερμαινόμενοι ὑπὸ τῆς πίστεως ταύτης ὑψίστην ἐκδούλευσιν εἰς αὐτὴν θὰ προσφέρωσιν, ἄν, κηρύττοντες καὶ ὑπερμαχοῦντες αὐτῆς μετὰ ζήλου ἀνταξίου τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰώνων, ἐργασθῶσιν ὑπὲρ τῆς ἐν Χριστῷ ἀδελφότητος τῶν ἀνθρώπων καὶ στέψωσι διὰ περιφανοῦς θριάμβου τὸν νόμον τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ἂν ἡ ἀδελφότης προκηρυσσομένη ἐν ὀνόματι ἀντιχριστιανικῶν ἰδεῶν καταντᾷ ὄνειρον κενὸν καὶ χιμαιρικὸς πόθος ἐξημμένων ἐγκεφάλων, καταψευδόμενος ἐν τῇ πραγματικότητι, ἡ ἐν τῷ ὀνόματι ὅμως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀδελφότης διὰ τῆς τηρήσεως τοῦ νόμου αὐτοῦ εἶνε τὸ θετικώτερον τῶν κηρυγμάτων, τὸ δυνατὸν δ' αὐτῆς μαρτυροῦσιν ἡ ἱστορία καὶ τὰ πράγματα. Ὅτε ἡ χριστιανικὴ πίστις ἔκαμνε τὰς πρώτας αὐτῆς κατακτήσεις, οἱ πιστεύοντες δὲν ἦσαν ἐξημμένοι ὀνειροπόλοι καὶ ἐνθουσιασταί, ἀλλ' ἦσαν τηρηταὶ τοῦ νόμου τῆς ἀγάπης, ἀδελφοὶ πάντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἓν ἐν τῇ πολλότητί των. «Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων, λέγουσιν αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία.» Καὶ ἐπὶ τρεῖς ὅλους αἰῶνας οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ὅλοι ἕν, ἡ δ' ἑνότης αὐτῶν αὕτη καὶ ἡ ἀδελφότης καὶ ἡ ἀγάπη κατεθάμβωνον καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν. Καὶ ἐν παντὶ δὲ καιρῷ, ὅπου καρδία πιστή, ἀληθῶς ὅμως καὶ πράγματι πιστή, ποιοῦσα τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ἡ καρδία αὕτη εἶνε ζῶν κατασκήνωμα τοῦ χριστιανικοῦ νόμου, τοῦ νόμου τῆς ἀδελφότητος, τοῦ νόμου τῆς ἀγάπης.

Ὑπὲρ τῆς ἀγάπης ταύτης, ὑπὲρ τῆς ἀδελφότητος ταύτης ἂς ἐργασθῇ πᾶς χριστιανός. Οἱ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ ἂς συγκινήσωσιν, ἂς σαγηνεύσωσιν, ἂς ἐξεγείρωσιν, ἂς ἠλεκτρίσωσιν ἡμᾶς. Ποῖος ἀνήρ, ποῖος νεανίας ἤθελεν ἀπαξιώσῃ νὰ ὀνομάσῃ αὐτὸν ἀδελφόν. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Ποία δὲ γυνή, ποία παρθένος ἤθελεν ἀποστέρξῃ νὰ ὀνομάσῃ αὐτὴν ἀδελφήν ὁ ἁγνός, ὁ ἄσπιλος Υἱὸς τῆς Παρθένου; Ὁποία εὐτυχία δι' ἕκαστον τηροῦν τὸν νόμον τοῦ Πατρὸς ν' ἀκούῃ τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ του λέγουσαν αὐτῷ «σὺ ἀδελφός, ἀδελφή, μήτηρ μου», ὁποία δὲ μοναδικὴ ἀγαλλίασις ὅτε ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἀνοίγων τὰς ἀγκάλας καὶ περιβάλλων ἐν ἀδελφικῇ στοργῇ ὅλους τοὺς ποιήσαντας τὸ θέλημα τοῦ Πατρός του, θὰ εἴπῃ πρὸς αὐτοὺς «ὦ σεῖς, οἵτινες ἐποιήσατε τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς, σεῖς εἶσθε δι' ἐμὲ μήτηρ, ἀδελφοί, ἀδελφαί. Ἐν τῇ γῇ ἤμεθα ἕν· καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ θὰ εἰμεθα ἕν. Εἰσέλθετε μετ' ἐμοῦ εἰς τὸν οἶκον τοῦτον Εἶνε ὁ οἶκος τοῦ Πατρός μας, εἶνε ὁ οἶκος τῆς αἰωνίου δόξης, τῆς αἰωνίου μακαριότητος, τῆς αἰωνίου ζωῆς!»

Ἡ ἐν Χριστῷ αὕτη ἀδελφότης ἔστω ὁ σκοπὸς τοῦ βίου παντὸς χριστιανοῦ. Ὑπὲρ σκοποῦ τοιούτου, ὑπὲρ ἐργασίας τοιαύτης, ἀξίζει ν' ἀφιερώσῃ τις ὅλας του τὰς δυνάμεις, ὅλην του τὴν δρᾶσιν, ὅλην του τὴν ζωήν.

ΜΙΧΑΗΛ Ι. ΓΛΑΑΝΟΣ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗ

Ἐκ τῆς Τεργεσταίας «Νέας Ἡμέρας» τῆς 15 Ἀπριλίου 1889 ἀναδημοσιεύομεν τὰ ἀκόλουθα:

Ἡ ἐπίκλησις, ἣν ἀπηύθυνε τὸ ἐν Τεργέστῃ καταρτισθὲν κομιτᾶτον πρὸς πανηγυρισμὸν τῶν γάμων τοῦ Διαδόχου, εὗρε πρόθυμον παρὰ πᾶσι δεξίασιν, οὐδ' ἦτον ἄλλως δυνατόν, ἀφοῦ πρόκειται περὶ ἐκδηλώσεως ἀγάπης πρὸς τὸν πρωτότοκον υἱὸν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ σκοπὸς δὲν φαίνεται ἔτι ὁρισθεὶς ἀκριβῶς. Ἀλλ' ἡ φρόνησις καὶ ἡ φιλογένεια τῶν ὁμογενῶν, οἵτινες λέγεται ὅτι ἀπαρτελοῦσι τὸ ὑπὸ τὸν πρόεδρον τῆς Κοινότητος Κ. Κωστῆν καταρτισθὲν κομιτᾶτον, ἐγγυῶνται ὅτι γενήσεται ἀγαθὴ χρῆσις τοῦ συλλεγησομένου χρήματος. Ἡ εἰς τὸ στάδιον τῆς μορφώσεως διατελοῦσα ἔτι Ἑλλὰς κέκτηται παντοίας κοινωνικὰς καὶ ἠθικὰς ἀνάγκας, ὧν ἡ μέχρι τοῦδε ὀλιγωρία δεινὰ ἀπήνεγκε τὰ ἀποτελέσματα, πρὸς τὸ ἔργον δὲ τοῦτο τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀνορθώσεως καλὸν εἶναι νὰ συνδεθῇ ἐγκαίρως ὁ μέλλων βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, ὅστις εὐτυχῶς καὶ τὴν κρίσιν ἔχει προώρως ἐμβριθῆ καὶ τὴν φιλοδοξίαν εὐγενεστάτην καὶ εἶναι ἁρμοδιώτατος πάντων νὰ διαγνώσῃ τί τὸ χρησιμώτερον. Τοιαύτην τινὰ νύξιν περιέχει καὶ ἡ κάτωθι ἐπιστολή, ἣν ἀπηύθυνεν εἰς τὸν

πρόεδρον τοῦ κομιτάτου ὁ ἐν Τεργέστῃ σεβαστὸς λόγιος Κ. Ἰωάννης Σκαλτσούνης'

Πρὸς τὸν κύριον Ἰωάννην Κωστῆ, Πρόεδρον τῆς συσταθείσης ἐπιτροπῆς πρὸς πανηγυρισμὸν τῶν γάμων τοῦ Διαδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου.

Κύριε Πρόεδρε!

Μετὰ χαρᾶς ἀνέγνων τὴν ὑμετέραν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν τῆς 18ης τοῦ λήγοντος μηνὸς, δι' ἧς γνωρίζετε εἰς τοὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Ἕλληνας τὴν σύστασιν ἐπιτροπῆς πρὸς συλλογὴν ἐράνων, ὅπως πανηγυρισθῇ ἡ ἡμέρα τῶν γάμων τοῦ Διαδόχου τοῦ Βασιλικοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου, « τὸ δ' εὐφρόσυνον γεγονὸς μὴ παρέλθῃ ἄνευ ἴχνους τινὸς καὶ ἐνθυμίου τῆς ἐνδομύχου ἀγαλλιάσεως ἡμῶν».

Ἡ συνεννόησις πάντων πρὸς ἱκανοποίησιν ἐθνικῆς τινος ἀνάγκης ἔσεται βεβαίως ἀξιοπρεπὴς καὶ ἐμπρέπουσα ἐκδήλωσις τῶν αἰσθημάτων τῆς ἡμετέρας ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἔθνους, Βασιλεύουσαν Οἰκογένειαν, φρονῶ δὲ ὅτι ὁ πατριωτικὸς σκοπὸς τῆς συσταθείσης ἐπιτροπῆς θὰ ἐπετυγχάνετο πληρέστερον, ἐὰν διὰ τῆς γενομένης προσκλήσεως ἐγνωρίζετο εἰς τοὺς προσκαλουμένους καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἀποφασισθέντος ἢ προτεινομένου «ἐνθυμίου».

Πάντων ἤδη ἀποδεχομένων καὶ ἀνομολογούντων ὅτι ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως πρωτίστη καὶ κεφαλαιώδης καὶ κατεπείγουσα ἐθνικὴ ἀνάγκη ἐπιβάλλει εἰς πάντα Ἕλληνα τὸ καθῆκον νὰ ἐργασθῇ πρὸς ἐπίῤῥωσιν τῆς ἐκλυθείσης ἰσχύος τῶν ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν νόμων διὰ διαφωτίσεως καὶ ἐνισχύσεως τῶν χριστιανικῶν τοῦ λαοῦ συναισθημάτων ἀπονεκρωθέντων ἐξ ἀπαισίων ἀντιθρησκευτικῶν δημοσιεύσεων, ἐκ τῆς θρησκευτικῆς πάντων ἀδιαφορίας καὶ ἐκ τῆς ἀθλίας θέσεως εἰς ἣν περιῆλθε τὸ ἱερατεῖον ὡς ἐκ τῆς ἐνόχου ἀκηδίας πάντων ἡμῶν, φρονῶ ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα νὰ συγκεντρώσωμεν καὶ κατευθύνωμεν τὰς σκέψεις καὶ ἐνεργείας μας πρὸς πλήρωσιν τῆς ἐθνικῆς ταύτης ἀνάγκης, ἐξ ἧς ἤρτηται ἡ ζωή, ἡ πρόοδος, τὸ μέλλον καὶ ἡ τιμὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Πόλεις πολλαὶ καὶ πρωτεύουσαι, ἔν τε τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ, στεροῦνται πανεπιστημιακῶν καὶ ἀκαδημαϊκῶν μεγάρων καὶ θεάτρων ἐθνικῶν καὶ ποιητικῶν διαγωνισμάτων καὶ ἄλλων ἱδρυμάτων ἀποτελούντων τὸ συμπλήρωμα καὶ τὸν ἐξωραϊσμὸν τοῦ ἐκπολιτισμένου βίου, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐξ αὐτῶν γνωρίζω στερουμένην κυβερνητικῶν θεσμῶν ἢ δημοσίων κηρυγμάτων καὶ παραδόσεων ἢ ἰδιωτικῶν σπουδαίων συνεταιρισμῶν σκοπούντων τὴν θρησκευτικὴν τοῦ λαοῦ ἀνάπτυξιν ἀποτελοῦσαν τὸν θεμέλιον λίθον τῆς ἡμερώσεως, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς εἰρηνικῆς τῶν κοινωνιῶν συμβιώσεως.

Ὁ Διάδοχος τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλικοῦ Θρόνου εὐδοκήσας ν' ἀποδεχθῇ ὑπὸ τὴν Ὑψηλὴν προστασίαν του τὸν Σύλλογον ἡ «Ἀνάπλασις», παραστὰς δὲ τὸ πρῶτον ἐνώπιον τοῦ ἔθνους ὡς πρόεδρος τοῦ Θρησκευτικοῦ τούτου συνεταιρισμοῦ, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Πάλιγγενεσίας, διεπράνωσε τὰ χριστιανικὰ φρονήματα ἐξ ὧν ἐμφορεῖται καὶ ὑπέδειξεν εὐκρινῶς καὶ πανηγυρικῶς τὴν ἀρχὴν ἐξ ἧς προσδοκᾷ τὴν πρόοδον καὶ ἠθικὴν τοῦ λαοῦ διαμόρφωσιν.

Εἰς τὴν ἀγνότητα καὶ ἐμβρίθειαν τοιούτων προσδοκιῶν καὶ διανοημάτων ἀνταποκρινόμενος θέλω πανηγυρίσει μεθ' ὑμῶν ἐν ἀδελφικῇ διαχύσει πατριωτικῶν αἰσθημάτων τὴν χαρμόσυνον ἡμέραν, θέλω δὲ ἀπευθύνει ἐλάχιστον τεκμήριον τῆς ἐμῆς χαρᾶς πρὸς τὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Αὐτοῦ Ὑψηλότητος Σύλλογον ἡ «Ἀνάπλασις» διὰ τοῦ ἐπαξίως προεδρεύοντος αὐτοῦ κυρίου Ἀλεξάνδρου Ρ. Ῥαγκαβῆ.

Συνεισφέρων καὶ συνεργαζόμενος ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεών μου πρὸς ἐπίδωσιν τῶν ἔργων συνεταιρισμοῦ ἐκθύμως προστατευομένου ὑπὸ τοῦ ἀγαπητοῦ πᾶσιν ἡμῖν Κωνσταντίνου, ἐκπληρῶ ἅμα καθῆκον συνειδήσεως πρὸς τὴν πατρίδα, φρονῶν, ὅτι εἰς τὴν παροῦσαν αὐτῆς θέσιν, πᾶσα ἑκουσία συνεισφορὰ πρέπει νὰ καταβάλλεται πρὸς ἠθικὴν τοῦ λαοῦ μόρφωσιν διὰ τῆς ἐνισχύσεως καὶ διαφωτίσεως τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, διὰ τῆς δημοσίας συζητήσεως πρὸς ἀνασκευὴν καὶ καταπολέμησιν ἀσεβῶν καὶ ψευδῶν θεωριῶν δι' ὧν δηλητηριάζεται ἡ καρδία τῆς νεότητος καὶ διὰ πάσης ἐνεργείας δυναμένης νὰ συντείνῃ εἰς τὴν λύσιν τοῦ ἀκροτάτου καὶ σπουδαιοτάτου τῶν ζητημάτων τῆς Ἑλλάδος, τῆς χριστιανικῆς τουτέστιν ὀργανώσεως καὶ *παιδεύσεως τοῦ Ἱερατείου καὶ τῆς κοσμίας καὶ εὐπρεποῦς αὐτοῦ συντηρήσεως.*

Δέξασθε, Κύριε Πρόεδρε, τὴν βεβαίωσιν τῶν ἐμῶν αἰσθημάτων τῆς πρὸς ὑμᾶς τιμῆς καὶ ἐξαιρέτου ὑπολήψεως.

Ἐν Τεργέστῃ τὴν 20 Ἀπριλίου 1889.

Ι. ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ

ΔΩΡΕΑΙ ΥΠΕΡ ΤΗΣ «ΑΝΑΠΛΑΣΕΩΣ»

Ὁ ἐν Τεργέστῃ κ. Πανταζῆς Βασιλειάδης ἔπεμψε μετὰ καὶ τῆς συνδρομῆς του φρ. χρυσᾶ τεσσαράκοντα.

Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς Διευθύνσεως τοῦ Περιοδικοῦ διὰ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον, κατ' αὐτὸν ἐνεγράφησαν νέα μέλη καὶ συνδρομηταὶ **91**.

Παρακαλοῦνται οἱ καθυστεροῦντες τὴν συνδρομήν των νὰ στείλωσιν αὐτὴν ὅσον τάχος πρὸς τὸν ταμίαν τοῦ Συλλόγου κ. Ἀκριβὸν Ἀκριβοῦ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Κ. Δ. Σημ. Μιτ. Σσ. Χων. Κάτ. κ. Γερ. Ἀπ. Θ. Σχ. Χάλκ. Ν. Μπ. Τρ. συνδρ. ἐνεγράφησαν αἰτηθέντα ἐστάλησαν. — Σεβ. Ἅγ. Θήρας. κ. Χ. Δημ. Τραπεζ. συνδρομητὰς ἐνεγράψαμεν, φύλλα καὶ σῶμ. Δ'. ἔτους ἐστείλαμεν, χρήματα ἐλάβομεν.—Κ. Κ. Α. Δ. Φωκ. Βρ. Χ. Γεωργ. Τοῦχ Αἰγ. Ἀρ. Συν. Ἀλεξ. Θ. Γλ. Τῆν. Ἰ. Παζ. Κάλ. χρήματα ἐλήφθησαν.—Φ. Σβ. Κεφ. ἐνεγράφητε, φύλλα ἐστάλησαν, συνδρομή σας ἐλήφθη. — Π. Μελ. Πλωμ. Μυτ. ἐνεγράφητε, φύλλα ἐστείλαμεν, ἐγράψαμεν. —Δ. Ζαχ. Θεσ. Δ. Γιοτ. Κέρκ. Π.Σ. Φωτ. Σμ. ἐστείλαμεν φύλλα καὶ ἀγγελίας.

Τύποις Α. Κολλαράκη καὶ Ν. Τριανταφύλλου
— Κάτωθι τοῦ Δημαρχείου. —